

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

Människans bästa vän

En kvalitativ studie om djurs roll i daglig verksamhet

Isabelle Holmqvist & Nellie Ling Belin

Kandidatuppsats SOPB63

HT 2022

Handledare: Johan Cronehed

Abstract

Author(s): Isabelle Holmqvist & Nellie Ling Belin

Title: Man's Best Friend - A Qualitative Study about Animals Role in Daily Activity Centers

Supervisor: Johan Cronehed

Assessor: Norma Montesino

Animals have become more common to use in social work, yet there is no definitive evidence of positive effects of animals on a group level. The aim of this study was to understand the function and role of animals in social work, specifically within the context of daily activity centers for people with different kinds of disabilities. We wanted to understand why the animals were used and what difference they made in the work with people participating in the daily centers. The method we used was qualitative, as we performed semi-structured interviews with nine staff members at three different daily centers which all based their practice around animals. For the analysis we used Aaron Antonovsky's salutogenic theory and Marc Zimmerman's empowerment theory. The study found that animals contributed to a range of aspects in the centers. They helped the participants develop social and communication skills, created feelings of meaningfulness and created a safe environment for the participants to talk about their feelings. Further the animals were used to help participants regulate their emotions, created a sense of community and made the participants feel a sense of responsibility. Lastly the animals created structure within the daily activity centers.

Key words: animals, social work, daily activity centers, pets, meaningfulness

Nyckelord: djur, socialt arbete, daglig verksamhet, sällskapsdjur, meningsfullhet

Förord

Vi vill tacka alla som har tagit sig tid och ställt upp som intervjupersoner, utan er hade vår uppsats inte varit möjlig. Vi vill även tacka familj och vänner som stöttat oss genom skrivandeprocessen, med ett särskilt tack till Sofia som korrekturläst och bidragit med viktiga perspektiv. Till sist vill vi tacka vår handledare Johan Cronehed som alltid svarat snabbt och hjälpt oss nå en stabil version

Isabelle Holmqvist och Nellie Ling Belin

Lund 2022

Innehållsförteckning

Bakgrund och problemformulering	1
Syfte	3
Frågeställning	3
Begreppsdefinition	3
<i>Deltagare</i>	3
<i>Pedagogiskt verktyg</i>	3
Kunskapsläge	3
Litteratursökning	4
Djurs påverkan på människor	4
Djur, neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och funktionsvariationer	7
Djur i socialt arbete	9
Människors påverkan på djuren - etiska överväganden	10
Teoretiska utgångspunkter	11
Salutogen teori	11
Empowermentteori	13
Metod och metodologiska överväganden	15
Metodologiska överväganden	15
Urval	16
Tillvägagångssätt	17
Metodens tillförlitlighet	18
Bearbetning och analys	20
Forskningsetik och etiska överväganden	21
Arbetsfördelning	22
Analys och resultat	22
Deltagarnas utveckling	23
Ansvarstagande hos deltagarna	25
Delaktighet i verksamheten	27
Djurens funktion vid känsloreglering	29
Svårigheter med djur i verksamheten	31
Djurens roll för meningsfullhet	34
Sammanfattning och slutdiskussion	35
Avslutande reflektioner	37
Referenser	39
Bilaga 1 - Intervjuguide	42
Bilaga 2 - Samtyckesblankett	44

Bakgrund och problemformulering

Människor och djur har sedan urminnes tider levt sida vid sida och djur har länge fungerat som ett verktyg för mänsklig överlevnad (Walsh 2009). Det anses idag vedertaget att djur har en positiv inverkan på människor, trots detta har djurens potential inom arbete med psykisk ohälsa länge gått förbisedd (ibid.). Vid en snabb internetsökning framkommer dock en bild av att djur börjar användas mer inom olika sociala verksamheter för att stötta upp vid psykisk ohälsa. Ett exempel på detta är dagliga verksamheter som använder djur i deras arbete. Djuren anses av dessa verksamheter ha en positiv effekt på deltagarna och används för att ge en meningsfull vardag för dem (Jernse & Nilsson Lindström 2019:237-239).

Även om det börjar bli mer vanligt förekommande saknas nationell kartläggning över verksamheter som använder sig av djur i socialt arbete (Höglund 2020:15). Därmed finns ingen översikt över hur många dagliga verksamheter som använder sig av djur. Trots att djurbaserade dagliga verksamheter ökar och förekommer runt om i hela landet är det svårt att finna forskning som understödjer djurets faktiska påverkan. När det kommer till lagar och riktlinjer finns främst Djurskyddslagen (SFS 2018:1192) och Socialstyrelsens *Hundar i vård och omsorg - Vägledning till gällande regelverk* (2014a). Nämnvärt är att socialstyrelsens riktlinjer är baserade på en rapport om djur inom äldrevård.

I rapporten, som Socialstyrelsens ovan nämnda riktlinjer bygger på, syftar arbetet med hundar i socialt arbete till att ta vara på de positiva effekter som hundar kan bidra med, till exempel ökad social samvaro, minskade känslor av ensamhet och förbättrad psykisk hälsa (Socialstyrelsen 2014b). Trots dessa vedertagna effekter saknas det vetenskapligt underlag för att uttala sig om den faktiska effekten av vårdhund på gruppnivå, men för den enskilde individen kan det finnas en positiv effekt av att få träffa en vårdhund (ibid.).

Lagen (SFS 1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) inbegriper människor med utvecklingsstörning, autism, bestående funktionshinder efter förvärvad hjärnskada och andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder. Dessa personer har rätt till olika insatser, en av dessa är daglig verksamhet. Daglig verksamhet är alltså till för människor under LSS i yrkesverksam ålder som saknar förvärvsarbete och inte utbildar sig (ibid.). En daglig verksamhet kan vara utformad på många olika sätt och ska vara individanpassad och bidra till jämlikhet i levnadsvillkor, självständighet och delaktighet i samhället (Socialstyrelsen 2022a). Enligt Socialstyrelsen (2022a) ska verksamheten "erbjuda den enskilde stimulans, utveckling, meningsfullhet och gemenskap efter dennes önskemål."

Ett övergripande mål med insatsen är att utveckla individens möjlighet till arbete, både på kort och på lång sikt (ibid.).

I en rapport där deltagare i daglig verksamhet fick svara på en enkät undersöktes fem områden: meningsfullhet, arbetsmiljö, trygghet, delaktighet och bemötande (Klockmo & Dalin 2015). Resultaten som redovisas i rapporten är från tre enkäter genomförda åren 2010, 2012 och 2014. I resultaten framkommer att de flesta deltagare har en positiv bild av sin dagliga verksamhet, men att resultatet för deltagande är förhållandevis lågt. Detta bedöms i rapporten som förvånansvärt då just delaktighet är en av LSS grundstenar och en viktig faktor som dagliga verksamheter ska jobba mot. Trots detta uppgav deltagarna en hög meningsfullhet, vilken ofta verkade vara kopplad till personalens bemötande. Den generella uppfattningen utifrån rapporten var att deltagarna hade en positiv upplevelse av sin dagliga verksamhet, även om det fanns visst rum för förbättring från verksamheternas sida (ibid.).

Det bristande deltagandet understryks också i en undersökning från Socialstyrelsen från 2022, där personal på dagliga verksamheter fått besvara en enkät. I denna undersökning framkommer det att deltagarnas möjlighet till just deltagande försämrats under de senaste åren (Socialstyrelsen 2022b). I en jämförelse med svar på samma enkät från 2019 har samtliga punkter som belyser delaktighet försämrats med mellan fyra och åtta procentenheter, vilket indikerar att det idag är ännu svårare för deltagare i daglig verksamhet att känna delaktighet än det var i Klockmo och Dalins rapport från 2015.

Under arbetet med denna undersökning har vi haft stora svårigheter att hitta forskning om användningen av djur i daglig verksamhet, både i en nationell och internationell kontext. Vi har även funnit en kunskapslucka om djurs faktiska påverkan på människor som deltar i daglig verksamhet. Det saknas entydig forskning som styrker att djur ska ha en avgörande positiv effekt på människor som gör att de skulle vara användbara som verktyg i en daglig verksamhet. Trots detta används djur mer och mer i socialt arbete och det tycks finnas en övertygelse om att djur gör skillnad för den enskildes mående. I vårt arbete, som har sin utgångspunkt inom den samhällsvetenskapliga disciplinen, har vi därför genomfört intervjuer med personalen hos tre olika dagliga verksamheter som arbetar med djur, två hunddagis och en lantgård med hästar och höns. Utifrån våra tankar om djur och deras påverkan var vi nyfikna på att undersöka vilken roll de kan spela inom en daglig verksamhet.

Syfte

Syftet med denna undersökning är att förstå djurens roll och funktion för deltagarna inom daglig verksamhet.

Frågeställning

- Vilken funktion fyller djuret i den dagliga verksamheten?
- Hur påverkas deltagarna av djurens närvaro?

Begreppsdefinition

Deltagare

Begreppet *deltagare* används genomgående i hela uppsatsen. Deltagare definieras som en person som deltar i en daglig verksamhet inom LSS, som inte är personal. Flera alternativa begrepp har använts för deltagare både i litteratur och i empiri, såsom *brukare* och *hundskötare*. I citat lämnas originalbegreppet orört med endast en förtydligande kommentar, men i vår egen text används enbart ordet deltagare.

Pedagogiskt verktyg

Begreppet *pedagogiskt verktyg* innebär i vår studie något som kan användas i arbetet gentemot deltagarna för att ge positiva känslor såsom delaktighet och engagemang. Det innebär också att sådana "verktyg" kan användas i behandlande syfte för att motivera till utveckling, bibehållandet av rutiner och för att skapa ansvarstagande.

Kunskapsläge

I detta kapitel kommer det först presenteras hur vi har gått tillväga för att hitta relevant litteratur. Sedan presenteras den tidigare forskning som är relevant för vårt forskningsområde. Då vi inte har hittat mycket forskning om vårt specifika problemområde, djur i daglig verksamhet, har vi breddat vår sökning. Den mesta forskning vi hittat har utgått från vård- och hälsovetenskap, medan vårt fokus ligger på det samhällsvetenskapliga området. Vi har därför inkluderat forskning som rör *djurs påverkan på människor, djur, neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och funktionsvariationer, djur i socialt arbete, människors påverkan på djur - etiska överväganden*. Dessa är även våra rubriker för följande kapitel.

Litteratursökning

I sökandet efter tidigare forskning inom vårt avgränsade problemområde fanns en lucka i etablerad vetenskap om djur i socialt arbete och det fanns ännu mindre forskning om djur i specifikt daglig verksamhet. I en svensk kontext hittade vi bara en studie och en projektanalys vilka båda berörde djur och lantbruk i daglig verksamhet.

I litteratursökningen användes sökmotorerna LubSearch, LubCat och Google Scholar. Den första sökningen avgränsades till endast peer-reviewed forskningsartiklar. Sökorden som användes var bland annat *djur daglig verksamhet*, *djur socialt arbete*, *djur hälsa*, *djur mental hälsa*, *sällskapsdjur socialt arbete*, *djur och funktionsvariationer*, *djur socialt arbete etik* och *djur etik*. Den första sökningen efter forskning begränsades till en nationell kontext, därefter breddades sökningen till en internationell kontext. För dessa sökningar användes återigen ovan nämnda sökmotorer. Sökorden var *animal mental health*, *animal social work*, *animal assisted therapy*, *animal psychiatric health*, *pets/animals and disabilities/mental disabilities*, *pets social work* och *animal social work ethics*.

Sist gjordes en fri sökning på Google, en internetsökmotor, för att försäkra att ingen viktig forskning missades. Då dök bland annat tidigare kandidatuppsatser från både Lunds universitet samt andra universitet och högskolor i Sverige upp. Utifrån dessa artiklar och kandidatuppsatser gjordes kedjesökningar, det vill säga att vi utifrån dessa källor gick vidare till de grundkällor som angavs. På så vis hittades relevant forskning.

Djurs påverkan på människor

Det finns forskning som indikerar att djur har en positiv inverkan på människor. Michael Meehan, Bronwyn Massavelli och Nancy Pachana (2017) har undersökt detta fenomen utifrån den psykologiska anknytningsteorin och teorin om socialt stöd. De menar att sällskapsdjur bidrar med ovillkorlig kärlek, stöd och vänskap till sin husse eller matte. För att undersöka detta band mellan människor och deras husdjur har de genomfört två enkätstudier, där 161 respektive 83 universitetsstudenter som är djurägare har deltagit. Genom detta kommer de fram till att en majoritet av de tillfrågade personerna känner att deras sällskapsdjur ger dem ett socialt stöd. Ytterligare en studie som menar att djur fungerar som ett socialt stöd är Lisa Wood et al. (2015). Deras studie visar att sällskapsdjur fungerar som en isbrytare, vilket leder till fler relationer för djurägare, både bekantskaper men även emotionellt givande relationer.

Meehan, Massavelli och Pachanas (2017) resultat visar att desto starkare band en människa känner till sitt husdjur, desto mer stöd upplever personen sig få från sitt husdjur. Resultaten följer forskarnas hypotes om att de flesta placerar sina husdjur högt i sin anknytningshierarki, högre än sina syskon men lägre än romantiska relationer, föräldrar och bästa vänner. 14 % av de tillfrågade såg sitt husdjur som sin primära anknytning. Sammanfattningsvis menar de alltså att denna undersökning bidrar till forskningen om vikten som ett husdjur kan spela. Djur kan, precis som andra människor, fungera som ett tillräckligt stöd för att uppfylla anknytningsteorins grunder hos en person. De tillägger dock att deras studie har haft vissa begränsningar. Bland annat bestod urvalet av studiedeltagande av en större del kvinnor, de flesta som deltog var unga samt att deltagarna fått göra en självskattning i enkäten, vilken inte alltid överensstämmer med verkligheten.

Linda Handlin et al. (2012) diskuterar även de anknytningsteorin i relationen människa-djur. De menar att signalsubstansen oxytocin är en del av det som påverkar att vi kan skapa relationer med djur. Oxytocin utsöndras vanligtvis i relationsskapandet mellan barn och mamma men forskning har även visat att olika djur utsöndrar oxytocin i samspelet med människor, när de exempelvis blir klappade. Oxytocin har en smärtlindrande och lugnande effekt, samt minskar kortisolvärdet, vårt stresshormon, och sänker blodtrycket. Dessa effekter har setts vara så pass långvariga som några månader. Handlin et al. undersöker huruvida det finns ett samband mellan människors och hundars oxytocin- och kortisolnivåer. Studien är genomförd med tio kvinnliga deltagare och deras hundar. För att undersöka detta tog de blodprov från både människan och hunden under olika tillfällen under en 60 minuter lång intervju.

De resultat som Handlin et al. (2012) landade i var bland annat att det fanns en starkt ökad oxytocinnivå hos de hundägare som ofta pussade på sina hundar. Det fanns även en korrelation mellan en lägre oxytocinnivå och hur svårt hundägarna upplevde det att ta hand om sin hund, ju svårare de upplevde det, desto lägre oxytocinnivå. Kortisolnivån var lägre hos de hundägare som spenderade mer tid med sin hund samt trodde att hundens bortgång skulle innebära ett trauma. Ett liknande mönster av oxytocin- och kortisolnivåer återfanns även hos hundarna. Handlin et al. fann att hos hundägarna som har en högre oxytocinnivå återspeglades denna nivå hos hunden. De hundar vars ägare upplevde att de inte var besvärliga att ta hand om och inte blev lika irriterade på sin hund hade även de en högre oxytocinnivå och lägre kortisolhalt.

En studie som understödjer hundars positiva inverkan på människors hälsa är Mwenya Mubanga et al. (2017). De påvisar ett samband mellan hundägare i singelhushåll och en

minskad risk för hjärt- och kärlsjukdomar. De har även hittat ett samband generellt mellan hundägare och lägre dödlighet. Detta enligt denna studie på grund av att hundägare kommer ut och får mer daglig fysisk aktivitet än de som inte äger en hund. Denna studie innefattar 45% män, vilket är relevant då mycket forskning om djur och hälsa fokuserar på kvinnliga djurägare.

När det kommer till psykisk hälsa har Deborah L. Wells et al. (2022) genomfört en studie om hur bandet mellan människa och husdjur påverkar människans mentala hälsa under Covid-19 lockdown i Storbritannien. Deltagande i studien är 146 personer som har husdjur och 103 personer som inte har det. Resultat visar ingen tydlig koppling mellan psykiskt välmående och att vara djurägare. Däremot är en persons grad av anknytning till sitt husdjur en indikation på dennes psykiska hälsa. Wells et al. kommer fram till att personer som har en mycket stark anknytning till sitt husdjur i större utsträckning upplevde ensamhet, depression och hade mindre positiva upplevelser. Resultatet visar överlag på en större mental och känslomässig utsatthet hos djurägare med starka band till sitt djur. Detta är en kontrast till resultaten som framkom i Mehaan, Massavelli och Pachana (2017) där en stark anknytning till sitt djur enbart presenterades som något positivt, där djurägaren fick ett större stöd från djuret. Wells et al. (2022) påpekar att Covid-19 studien är ganska liten och snäv och uppmanar till vidare forskning inom området. Noteras bör även att studien gjordes under mycket specifika, väldigt isolerande, omständigheter i form av Covid-19 lockdown.

I en annan studie diskuterar Wells (2009) att det framkommit blandade resultat om sällskapsdjurs påverkan på människor. Det finns undersökningar som indikerar att sällskapsdjur kan hjälpa med depression och självförtroende men det finns även en del forskning som inte finner något samband alls. Det finns också studier som har uppmätt en högre förekomst av depression i vissa grupper av djurägare. Dessa grupper förefaller dock som väldigt nischade, såsom personer med hundar i åldersspannet 60–64 år, enligt en studie utförd på 2 551 australiensare, eller kvinnor i åldern 40–59 som tog hand om en person med Alzheimer's (Parslow et al. 2004; Fritz et al. 1996). Wells (2009) menar att osäkerheten som finns i resultaten från de olika studierna grundar sig i att de utförts med olika metoder och gentemot olika grupper. I studier där forskare undersökte djurs påverkan på självförtroende fann de att kvinnor som deltog i ett hundträningsprogram fick bättre självförtroende, medan forskare i en studie om skolbarn som ägde sällskapsdjur inte fann något samband mellan djuräggande och självförtroende. Det är värt att notera hur olika grupperna som undersökts är. Den första gruppen deltar i ett program för att utvecklas medan den andra gruppen enbart äger djur.

Wells har 2019 gjort en forskningsöversikt och kommer i denna fram till liknande resultat som i hennes studie från 2009. Wells (2019) står här fast vid att de studier som utförts är metodologiskt spretiga och att många studier inte kontrollerar variabler såsom anknytning mellan djur och djurägare eller könsfördelningen bland deltagarna. Den generella bilden är att det finns en positivt korrelation mellan djurägande och hälsa, men det finns också en del studier som visar på andra resultat. Flera, längre och metodologiskt överensstämmande studier bör utföras för att få fram tyngre vetenskapliga slutsatser.

Slutligen har Gunilla Silfverberg (2009) skrivit en arbetsrapport gällande hästar och ridterapi. I rapporten granskas studier om ridterapi och resultat presenteras som indikerar att hästar har en hälsofrämjande effekt, både fysiskt och mentalt. I studierna framkommer det att ridning stärker personer med funktionsvariationer genom att bygga upp muskulatur, ge bättre balanssinne, rörlighet och gångförmåga hos deltagarna. Mentalt hjälper ridningen till att skapa en känsla av meningsfullhet och självförtroende, vilket deltagarna kunnat ta med sig till andra aspekter i sitt liv. Kroppskännedom har ökat hos personer med ätstörningar och generellt uppges det att ridning hjälper till att stärka självbilden hos de som deltar. Denna arbetsrapport grundar sig i ett hälsoperspektiv snarare än socialt arbete, men mycket av poängerna går igen i det sociala arbetet, det vill säga att djuren påverkar hälsa och självbild på ett positivt och varaktigt sätt.

Djur, neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och funktionsvariationer

Mycket forskning om djur och människor fokuserar på djurs effekt på personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (även kallade NPF-diagnoser), bland annat på personer med ADHD eller som befinner sig på autismspektrat. Mycket av denna forskning fokuserar i sin tur på barn och hur de påverkas av djurs närvaro i behandling. Damla Çetin och Selmin Çuhadar (2021) jämför 11 olika studier där de granskat verksamheter som jobbar med animal assisted interventions (AAIs) gentemot personer mellan 3-14 år som är på autismspektrat. I samtliga utom en studie kom forskare fram till att AAIs hade en positiv inverkan på ungdomarna som genomgick behandlingen, medan forskare i en undersökning gällande terapeutisk hästridning inte kunde se att hästridningen gjorde någon skillnad för ungdomarna.

Çetin och Çuhadar (2021) framför dock kritik gentemot flera av dessa studier, då de var gjorda på ett sånt sätt att de inte gick att återskapa, vilket försämrar studiernas tillförlitlighet. Samtliga av studierna Çetin och Çuhadar granskade använde sig av metodologiskt ifrågasättbara

modeller. Utifrån detta menar Çetin och Çuhadar att mer forskning krävs för att få överensstämmande forskning.

Joanna Beckers, Erica Roger och Bethany Burrows (2017) har utfört en studie på barn med högfungerande autism. Studien bestod av ett tolv veckors behandlingsprogram med en grupp som använde hundar och en kontrollgrupp utan hundar. Studien har blivit godkänd av IRB (Institutional Research Board) på *Human Animal Bond Research Institute*. En enkät fylldes i innan och efter behandling av både deltagarna och deras lärare. En förbättring kunde uppmätas i både lärarutvärderingar och deltagarnas självutvärderingar. I lärarutvärderingarna framkom en förbättring i sociala färdigheter hos deltagarna. De uppvisade färre restriktiva och repetitiva beteenden, samt en ökad "typisk" social kommunikation. Detta jämfört med kontrollgruppen utan djur.

För självutvärderingen användes en enkät som kallas CDI-2, vilken är ett mätinstrument för depression och utvärderar två veckor bakåt (Beckers, Roger & Burrows 2017). Både djurgruppen och kontrollgruppen uppgav att de mådde bättre, men djurgruppen mätte bättre resultat inom områden som mindre upplevd social isolation, högre upplevt värde inom familjen samt mindre känslor av ineffektivitet i social interaktion. Beckers, Roger och Burrows (2017) menar att det sedan tidigare är känt att negativa känslor hos personer med autism reduceras vid mottagandet av tydliga instruktioner om sociala interaktioner. Detta är grunden till behandlingsformen i studien och även en orsak till att kontrollgruppen också uppmäter förbättring. I denna studie framkom att djuren reducerar känslor av depression, ineffektivitet i kommunikation och isolation. I enkäten som uppmätte förmåga att förstå vad andra tänker och känner rapporterade båda grupperna liknande förbättringar, men forskarna tycktes se en högre nivå av motivation i djurgruppen.

Sabrina Schuck et al. (2018) har gjort en studie med fokus på barn med ADHD och deras nivå av självförtroende, vilken visat liknande resultat som Beckers, Roger och Burrows (2017) studie om barn med autism. I studien deltog 80 barn mellan åldrarna sju till nio år i ett tolv veckors program med utvärdering sex veckor efter avslutad behandling (Schuck et al. 2018). Barnen fick under dessa tolv veckor komma till behandlingen två gånger i veckan och delta. Det fanns även en kontrollgrupp som använde sig av leksaksdjur istället för levande djur, men som utgick från samma behandlingsmetod. Även föräldrarna fick behandling vid ett tillfälle i veckan. I hundgruppen uppmättes vid slutförd studie en positiv förändring i barnens uppfattning om deras sociala kompetens, uppträdande och skolkompetens. I kontrollgruppen fanns ingen

sådan signifikant förbättring.

Beckers, Roger och Burrows (2017) och Schuck et al. (2018) använder sig båda av kontrollgrupper och kan uppmäta en större förbättring i måendet hos sina respektive hundgrupper utifrån utvärderingar och enkäter. Båda studierna har använt sig av en metod som går att replikera, vilket är bland den främsta kritiken Çetin och Çuhadar (2021) lägger fram mot studierna de granskat. Överlag påvisar tidigare forskning om djur och arbete med personer med NPF att det finns ett positivt samband mellan mental hälsa och behandling med djur. Dock behövs mer metodologiskt överensstämmande forskning inom området.

Slutligen har Dilek T. Elmacı och Sibel Cevizci (2015) i en studie utforskat hur hundterapi kan hjälpa barn med cerebral pares samt olika fysiska och mentala funktionsvariationer. Studien utfördes på tio barn i Turkiet och ingen kontrollgrupp användes. Det som framkom i studien var att hundterapi kunde användas för en rad olika saker. Det ansågs som en lyckad metod att använda för att barnen skulle lära sig hantera ångest och rädsla inför saker i vardagen, såsom att gå på läkarbesök. Hundterapin hjälpte barnen med rörelsesvårigheter att använda sig kropp efter bästa möjliga kapacitet. Hundarna lärde barnen att utveckla en empati mellan dem själva och hunden. Metoden lärde barnen att ge och ta emot hjälp och ökade slutligen barnens kommunikationsförmågor.

Djur i socialt arbete

Vid sökning efter forskning inom kontexten djur i socialt arbete inom Sverige hittades ett flertal kandidatuppsatser om ämnet, men för etablerad forskning hittades endast en akademisk avhandling samt ett bokkapitel utifrån en projektberättelse som belyser området.

Avhandlingen är skriven av Jenny Höglund (2020) på Karlstads Universitet. Hon har studerat hur dagverksamhet i lantbruksmiljö med sociala mål fungerar. I studien framkom att handledarna hade en överordnad roll i att skapa en social miljö där deltagarna kände sig trygga och inkluderade. Vidare uppskattade deltagarna att känna sig inkluderade och självbestämmande. De uppskattade även miljön där de kunde välja att spendera tid ensamma om de var socialt trötta. Genomgående beskrev deltagarna det sociala som en mer komplex och krävande bit, vilket var varför de uppskattade möjligheten till egentid på gården.

I Höglunds (2020) avhandling har både deltagarna och handledarna varit överens om vikten av djurens roll. Djuren fungerar dels som en social katalysator i mellanmännsliga relationer, vilket underlättar för deltagarna. Djuren är det gemensamma intresset som underlättar i interaktionen

mellan deltagarna. Deltagarna ser också djuren som icke-dömande och accepterande individer med vilka de kan vara sig själva. Höglund menar att djurunderstödda insatser har också återkommande påvisat högt aktivitetsvärde och deltagarnas känslor av ömsesidighet och emotionellt och bekräftande stöd från djuren bidrar till en positiv bild av verksamheten. Ytterligare en positiv aspekt med djurens närvaro är att de bidrar till meningsfullhet för deltagarna.

Djur i socialt arbete omnämns också i boken *Hälsopromotion i teori och praktik* (2019) i ett kapitel vilket berör arbetet med ett projekt med hästar inom daglig verksamhet. I kapitlet diskuteras uppstartandet av projektet som kom från ett upplevt behov av förändring i arbetet med personer med funktionsvariationer. Projektet syftade till att ge både deltagare och personal en mer meningsfull vardag. Projektet i sig beskrivs som aktionsinriktat hälsoarbete ur ett praktiskt perspektiv. Kapitelförfattarna menar att ett omedvetet hälsopromotivt sätt användes vilket ledde till ett skapande av självförtroende och en vi-känsla bland deltagarna (Jernse & Nilsson Lindström 2019:240-241). Analysen i det här bokkapitlet baseras på en enskild projektberättelse vilket innebär att den inte nödvändigtvis är generaliserbar.

Människors påverkan på djuren - etiska överväganden

Även om många studier påvisar positiva resultat av djur i behandling behandlar få källor de etiska aspekterna av att ha djur i behandlande arbete. Det är viktigt att se hur det kan påverka ett djur att användas som behandlande redskap. Ann-Sofie Sundman et al. (2019) har undersökt kortisolnivåerna hos människor och deras hundar. Deras studie ämnar att undersöka detta under en längre period (cirka ett år) för att se om det finns en korrelation mellan stressnivåer hos hundägare och deras hundar. Deltagande i studien var 58 hundar och deras kvinnliga ägare. Kortisolhalten i hund och hundägars hårstrån mättes för att få en uppfattning om hur den sett ut under en längre period och om det fanns en korrelation mellan hund och hundägare.

Studien kommer fram till att det finns en korrelation i stressnivåer mellan människa och hund. Sundman et al.'s (2019) undersökning visar också att detta fenomen inte kan förklaras av varken fysisk aktivitet eller mängden agility som hund och matte utfört. De kommer även fram till att det med största sannolikhet är människans beteende under stress som påverkar hundens stressnivå. Hunden tar efter människan och inte tvärtom. Detta är ett intressant inlägg när det kommer till användningen av djur i socialt arbete. Till vilken grad är det lämpligt, och etiskt försvarbart, att eventuellt utsätta ett djur för onödigt stress till fördel för människor?

Vidare har Nik Taylor et al. (2016) utfört studier på instanser som använder sig av animal assisted interventions i Australien och menar att det behövs mer uttalade etiska ramverk för djur som användningsområde i behandlingar. De menar att det kan finnas en legitimitet i att använda djur som ett verktyg inom behandling, men manar till försiktighet att använda djur i behandlingar där människans intresse är i fokus. De påpekar vikten av att behandla djuret som en medveten varelse och respektera djurets behov och gränser.

Teoretiska utgångspunkter

I detta kapitel beskrivs de två teorier som analysen tar utgångspunkt i för att analysera vår empiri gällande djurens påverkan på deltagare och djurens roll i daglig verksamhet. Teorierna är *salutogen teori* och *empowermentteori*.

Salutogen teori

Den salutogena teorin är framtagen och utvecklad av den israeli-amerikanska professorn i medicinsk sociologi Aaron Antonovsky (1923-1994). Den salutogena teorin, salutogen betyder "hälsans ursprung", uppstod som en motpol till det patologiska synsättet som fokuserar på sjukdom och varför personer blir sjuka. Det salutogena synsättet vill istället lyfta fram de faktorer som fungerar skyddande mot ohälsa (Antonovsky 2005:16). Antonovsky menar att en människa alltid befinner sig på ett spektrum mellan hälsa och ohälsa och naturligt alltid rör sig gentemot polen "hälsa", även om denne blir utsatt för *stressorer* som drar gentemot ohälsa. En stressor definieras som "[...] krav som ställs på organismen, och till vilka det inte finns några omedelbart tillgängliga eller automatiska adaptiva responser." (Antonovsky 2005:33).

Antonovsky talar om generella motståndsresurser (GMR), alltså faktorer såsom jagstyrka eller socialt stöd, som bidrar till att en människa är motståndskraftig i mötet med en stressor (Antonovsky 2005:16). En GMR definieras av att den har förmågan att göra en stressor begriplig. Stressorer finns överallt omkring oss och under livets gång blir alla människor mer eller mindre konstant utsatt för dessa. Antonovsky menar på att det finns en vedertagen tanke om att alla stressorer är av ondo, men ställer sig själv frågande till detta påstående då han menar att en stressor kan fungera mobiliserande för individen (Antonovsky 2005:34).

Den salutogena teorin kokar ned till vad som blivit känt som KASAM, "känsla av sammanhang". KASAM är ett centralt begrepp inom den salutogena teorin. KASAM och dess

byggstenar kommer användas genomgående i analysen. KASAM bygger på begreppen begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet (Antonovsky 2005:43-44).

Begriplighet innebär att individen upplever inre och yttre stimuli som något som går att förstå och tolka, samt att stimulen ska vara sammanhängande och ordnad (Antonovsky 2005:44). En människa med hög begriplighet ser sin omgivning som just begriplig och om något kommer som en överraskning har den fortfarande förmågan att sortera och förstå informationen. Informationen blir alltså förståelig. Detta är alltså oavsett vad stimulen består av, oavsett om den är positiv eller negativ (ibid.).

Hanterbarhet handlar om resurser och vilka resurser individen har till sitt förfogande (Antonovsky 2005:45). En hög hanterbarhet innebär att individen har ett stort antal resurser denne kan använda sig av när den blir utsatt för en stressor, som hjälper den att möta kraven stressorn lägger fram. Dessa resurser kan även finnas tillgängliga för individen genom andra, till exempel genom dennes partner eller vänner (ibid.).

Sist har vi *meningsfullhet*. Meningsfullhet innebär att individen har något i sitt liv som ger det en känslomässig innebörd (Antonovsky 2005:45-46). Meningsfullhet innebär att individen upplever att livet utmanar denne på ett positivt sätt och upplever att det finns aspekter av livet där det är värt att investera energi och känslor. Meningsfullhet hör alltså till engagemang och delaktighet. De tre byggstenarna begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet ställs ofta upp i en triangel, med begriplighet och hanterbarhet i de nedre hörnen och meningsfullhet i toppen. Meningsfullhet är vad Antonovsky (2005:49) beskriver som motivationskomponenten inom KASAM.

De tre huvudbegreppen kan en individ ha en högre eller lägre nivå av (Antonovsky 2005:48). Om en person till exempel har en hög begriplighet, innebär det att denne har en bra förmåga att förstå sin omgivning och sina känslor. Om en individ istället har en låg begriplighet uppfattar den omvärlden som väldigt kaotisk och har svårt att sortera bland intryck. Människor kan ha olika höga och låga nivåer av alla tre huvudbegrepp och dessa nivåer samspelar även med varandra (ibid.).

Den salutogena teorin och då framförallt KASAM är relevant för vår analys då mycket av det som framkommit i våra intervjuer handlar om just meningsfullhet, begriplighet och hanterbarhet. I analysen kommer vi använda oss av salutogen teori och från denna främst

KASAM och dess byggstenar. Vi har gjort vissa anpassningar av den salutogena teorin utifrån vår empiri. Där sådana anpassningar är gjorda är de redovisade för i texten.

Empowermentteori

Empowerment handlar om att stärka sin egen roll och ta kontroll över det som berör en. Detta kan behandlas från en mikro-, makro- och mesonivå (Zimmerman 1995). För denna studie kommer vi ta utgångspunkt i empowermentteorin på en både mikro- och mesonivå. Marc Zimmerman är professor i folkhälsa vid University of Michigan (University of Michigan 2022). Han gör en skillnad mellan empowerment som en strategi för social förändring och empowerment som en teori (Zimmerman 2000:43, 46).

Empowermentteorin syftar till att belysa både processen som empowerment innebär och resultatet av denna process. Zimmerman (2000:45) kallar detta för att processen är "empowering" och att resultatet slutar att i att en person är "empowered". På en individuell nivå menar Zimmerman (2000:47) att processen handlar om att en person lär sig att fatta beslut, hantera sina resurser och samarbeta med andra. Vidare menar han att dessa lärdomar leder till att personen upplever en känsla av kontroll, innehar en kritisk medvetenhet och blir mer aktivt deltagande i sin omgivning. Dessa menar han visar på att en person har blivit "empowered".

Empowermentteori på individnivå kan även kallas *psykologisk empowerment*. Detta ramverk innefattar en tilltro till den egna kompetensen, försök att utöva kontroll och en förståelse av ens socio-politiska omgivning. Något som människor kan göra för att utveckla dessa förmågor är att delta i aktiviteter och organisationer med andra människor. Genom att vara del av en grupp kan individens känsla av maktlöshet och alienation minska vilket ger en ökad möjlighet att lära sig nya saker och skapa ett sammanhang. Detta kan innebära en ökad känsla av kontroll och självförtroende (Zimmerman 2000:46-47). Zimmerman (2000:47) kallar organisationer som hjälper människor att bli mer empowered för *mediating structures*, då de medlar mellan individ och det större samhället.

Zimmerman (1995) delar upp psykologisk empowerment i tre olika delar. Dessa kallas *intrapersonal component*, *interactional component* och *behavioral components*. Vi kommer att benämna dessa som den intrapersonella komponenten, den interaktionella komponenten och beteendekomponenten. *Intrapersonella komponenten* handlar om individens uppfattning om sin egen förmåga till att utöva kontroll och inflytande, samt individens uppfattning av sin kompetens. Zimmerman (1995) påpekar att det är just individens egen uppfattning av sin förmåga som är viktig, eftersom det är känslan av att kunna påverka sin omgivning som

fungerar motiverande. Individens känsla påverkas av vilken domän av sitt liv den befinner sig i och kan se olika ut på jobbet och i hemmet. Motsatsen till känslor som kopplas till den intrapersonella komponenten är hjälplöshet eller en uppfattning om att man är normbrytande.

Den andra delen är den *interaktionella komponenten* (Zimmerman 1995) vilken handlar om förmågan att förstå sin omgivning och att bete sig på ett sätt som underlättar för en själv att nå sina mål. Det inkluderar också att hitta och använda sig av resurser som finns i miljön till sin egen fördel. Sist finns också element som beslutsfattande och ledarskapsfärdigheter. Interaktionella komponenten beskrivs av Zimmerman som en brygga mellan sin uppfattade förmåga av kontroll och att faktiskt utöva kontrollen.

Sist har vi *beteendekomponenten* (Zimmerman 1995). Denna komponent handlar om direkta handlingar en individ gör för att influera utkomsten. Detta kan till exempel vara att vid ensamhet engagera sig i en gruppaktivitet, men det kan också vara sätt att praktiskt utöva makt eller kontroll inom en specifik domän. Vidare handlar det även om beteenden som kan användas för att hantera stress eller förändring. Vi kommer kalla dessa beteenden för *copingbeteenden*, då de används för att hantera situationer som annars kan upplevas som svårhanterliga.

Empowerment är ett begrepp som ofta används inom socialt arbete och används både inom en praktisk och en teoretisk kontext (Askin & Starrin 2007:9, 11). Denna studie tar utgångspunkt i empowerment som en teori och kommer därför utgå från Zimmerman (1995; 2000) eftersom han definierar empowerment som just en teori. Denna teori kan bidra till en givande analys då den bland annat synliggör och fokuserar på de processer som gör det möjligt för deltagarna att utvecklas och finna meningsfullhet inom verksamheterna.

Då denna studie innefattar personer med neuropsykiska funktionsnedsättningar eller olika former av funktionsvariationer samt djur anpassas empowermentteorin utifrån dessa kriterier. Ett exempel på en sådan anpassning är när delar av teorin som tycks rikta sig till ett större sammanhang, såsom mobilisering av resurser, appliceras på ett mindre sammanhang. Istället för att se mobilisering av resurser som något en person gör för att påverka samhället i stort ser vi det som något en person gör för att påverka situationen den själv befinner sig i. Detta är i linje med vad Zimmerman (2000:45) själv beskriver att det som är empowerment för en person, inte nödvändigtvis är empowerment för en annan.

Metod och metodologiska överväganden

Studien består av semi-strukturerade intervjuer med personal på djurunderstödd daglig verksamhet och faller därmed under en kvalitativ ansats. Detta kapitel är en genomgång av studiens metod och kartlägger undersökningsprocessen från start till slut. Val av metod, urval och tillvägagångssätt presenteras, följt av en diskussion om metodens tillförlitlighet, bearbetnings- och analysprocess samt forskningsetiska överväganden. Avslutningsvis redovisas arbetsfördelningen.

Metodologiska överväganden

Denna uppsats handlar om dagliga verksamheter som använder sig av djur i verksamheten. Fokus ligger på personalens uppfattningar om vad djuren fyller för funktion och gör för skillnad gentemot deltagarna, vilket innebär att empirin blir beskrivande. Då empirin är beskrivande är valet att använda en kvalitativ ansats enkelt. Kvalitativa metoder arbetar utifrån målet att förstå omvärlden och empirin är oftast beskrivande eller "mjuk" (Ahrne & Svensson 2015:8-9).

Kvalitativ empiri kan samlas in genom intervjuer, observationer eller dokument. Det som kvalitativ empiri har gemensamt är att den är beskrivande och ofta innefattar intervjupersonernas känslor, upplevelser eller yttranden (Ahrne & Svensson 2015:10). Därför utgår studien från en kvalitativ metod. En kvantitativ studie som mäter i vilken utsträckning deltagarna är nöjda inom en djurbaserad verksamhet, till exempel, hade inte gett svar på *varför* djur anses vara positiva för deltagarna, eller på vilket sätt deltagarna blir påverkade av djuren.

I studien användes en semi-strukturerad intervju. En semi-strukturerad intervju ska vara flexibel och baserad på en lista med övergripande teman (Bryman 2018:563). Målet med intervjun är att ställa öppna frågor och låta intervjupersonen svara fritt angående det som denne anser är viktigt. Det finns även möjlighet att ställa följdfrågor utifrån det intervjupersonen sagt och ändra bland temana efter vad som fungerar bäst (ibid.). Utifrån detta skapade vi en intervjuguide (se bilaga 1). Flexibiliteten i intervjuguiden var användbar då vi vid några tillfällen behövde ändra ordning på våra teman eller intervjupersonen berättade fritt och täckte flertalet teman i sin berättelse.

Efter de två första intervjuerna gick vi igenom våra frågor och reviderade intervjuguiden. En fråga lades till om vad som händer när ett djur försvinner från verksamheten, då det hade kommit upp under de första intervjuerna och det ansågs intressant. En fråga gällande personalens tidigare arbetslivserfarenhet togs bort, då den inte ansågs relevant för studien.

Totalt utfördes fem intervjuer, tre enskilda och två gruppintervjuer. Från början var det inte planerat att ha några gruppintervjuer. Den ändrande intervjustrukturen lämnar utrymme att reflektera huruvida empirin hade sett annorlunda ut om alla intervjuer skett enskilt. Intervjupersonerna i gruppintervjuerna höll i vissa stunder med varandra, avslutade varandras meningar eller lämnade mer utrymme åt en enskild person. Gruppintervjun tillät också intervjupersonerna att bolla sina svar tillsammans och reflektera mer över frågorna. Eftersom intervjuguiden var skriven för en enskild intervju saknades ett övergripande fokus som hade behövts för att göra gruppintervjuerna till fokusgruppsintervjuer (Bryman 2018:604). Ingen vidare analys över just gruppåverkan har gjorts.

Ytterligare en svårighet med intervju som metod är tidsåtgången vid transkriberingen. Alan Bryman (2018:580) uppskattar att en timmes intervjumaterial tar fem till sex timmar att transkribera. Vårt material var cirka sex timmar inspelade intervjuer. Alla verksamheter återkom förhållandevis snabbt vilket gav möjlighet att intervju färdigt alla intervjupersoner inom de tre första veckorna av uppsatstiden.

Urval

Studien använder kriteriestyrt urval av intervjupersoner, där urvalet sker utifrån särskilda kriterier (Bryman 2018:495). Denna metod är fördelaktig då intervjupersonerna som väljs ut garanterat är relevanta för studien. Kriterierna för våra intervjupersoner var att de ska jobba i en daglig verksamhet som har djur som en del av verksamheten. Det var också viktigt att någon form av variation återspeglades i de valda verksamheterna, vilket uppfylldes genom att vi kom i kontakt med två olika typer av verksamheter, två av verksamheterna var hunddagis och en var en lantbruksgård med hästar och höns. Att få med variationen är en viktig aspekt då de olika verksamheterna bär på olika perspektiv (Bryman 2018:496). Däremot är endast intervjuer med tre verksamheter inte tillräckligt för att spegla den variation som faktiskt finns, men inom ramen för en kandidatuppsats måste en snäv gräns dras. Eftersom vi använt oss av kriterieurval, till skillnad från till exempel slumpmässigt urval, är resultaten inte generaliserbara på en större population (Bryman 2018:495).

Hur många intervjuer som borde genomföras för att nå ett tillfredsställande resultat inom en kvalitativ undersökning beror på så kallad mättnad. Denna mättnad handlar om att intervju så pass många personer att det går att urskilja ett mönster så att resultatet blir generaliserbart (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015:42). Vi har totalt intervjuat nio personer från tre olika verksamheter. Generellt anses mellan tio och femton intervjuer krävas för ett representativt

underlag i en kvalitativ undersökning (ibid.), men inom ramen av vad som var görbart för denna typ av uppsats anser vi att nio intervjupersoner är nog för att uppnå ett trovärdigt resultat.

Nedan presenterar vi våra intervjupersoner samt vem som arbetade i vilken verksamhet. Samtliga intervjupersoner hade en roll i verksamheten som innebar att de hade daglig kontakt med både deltagare och djur. Namnen är fingerade.

Verksamhet 1: Hunddagis

Kim och Alex

Verksamhet 2: Hunddagis

Billie, Charlie, Lee och Dani

Verksamhet 3: Lantbruksverksamhet (arbete med hästar)

Noor, Pim och Rio

Tillvägagångssätt

För att hitta intervjupersonerna gjordes en sökning på internet efter “dagliga verksamheter djur”. Därifrån hittades ett flertal dagliga verksamheter runt om i hela Sverige som drev sin verksamhet med djur. Utifrån dessa valdes fyra verksamheter som låg på sådant avstånd att vi hade möjlighet att ta oss dit för att utföra intervjuerna. Ett mail skickades till dessa verksamheter som förklarade studiens intresse och att den skulle skrivas om djurs roll i socialt arbete med fokus på daglig verksamhet. Tre av dessa verksamheter svarade och erbjöd att delta i intervjuer. Totalt nio anställda deltog i intervjuerna. Dessa nio personer kom från två olika sorters verksamheter, två som drevs som hunddagis och ett som drevs som lantbruksgård med hästar och höns. Vi bokade sedan in tider med verksamheterna och åkte dit för att hälsa på och utföra intervjuerna, som spelades in.

De två hunddagisen hade liknande fysisk inramning. De bestod båda av enplaniga byggnader. När man kom in i foajen fanns bilder på hundar, där hängde även koppel och selar lättillgängligt. Man gick sedan in i en korridor där det fanns ett flertal hundrum, i vilka det satt hundar och kikade ut. Varje hundrum hade någon form av enklare möblemang såsom fåtöljer och hundbäddar. Vidare i byggnaden fanns rum för deltagarna, med stolar, skrivbord och någon form av matsal.

Lantbruksgårdens huvudbyggnad innehöll även den ett kök och ett stort matsalsbord samt flertal fåtöljer och sittplatser. I ena hörnet under en värmelampa stod en bur med nykläckta

kycklingar. Gården bestod av flera byggnader, i en byggnad bodde hönsen och i en annan höll de på att bygga ett hunddagis. För att nå hästarnas hage fick man gå en bit in i skogen längst en grusväg.

På verksamhet 1, hunddagiset, genomförde vi två enskilda intervjuer med de anställda. På verksamhet 2, det andra hunddagiset, mötte vi först upp med en av de anställda och utförde en enskild intervju och när vi senare kom till verksamheten utförde vi vår första gruppintervju med tre anställda. På verksamhet 3, lantbruksgården, utförde vi en gruppintervju med tre anställda. Vår tanke var som ovan nämnt inte att använda oss av gruppintervjuer, men det föll sig så naturligt för både oss och intervjupersonerna och intervjuerna blev givande.

Intervjuerna utgick från en intervjuguide (se bilaga 1). Tanken var att hålla en semistrukturerad intervju och intervjuguiden utgick därför från olika teman. Dessa teman var: bakgrund, verksamhetens utgångspunkter, djurens påverkan på brukare, djurens påverkan på personal, etik och praktik och djurens egenskaper. Temana skapades utifrån dem i detta tidiga stadium tilltänkta forskningsfrågorna.

Steinar Kvale (1997:120) diskuterar vikten av att ge en ram åt intervjun. Vid första kontakten med intervjupersonerna per mail gavs en kort beskrivning av studien. En mer djupgående beskrivning av studien gavs vid respektive intervjutillfälle. Detta för att skapa en ram för vår intervjusituation. I samband med intervjutillfället gavs deltagarna en samtyckesblankett (se bilaga 2). Intervjupersonerna tillfrågades innan påbörjad intervju samt efter avslutad intervju om de hade några frågor eller om det fanns något de ville tillägga. Under intervjun presenterades respektive tema allt eftersom intervjun fortgick.

I och med att intervjuguiden utgick från teman skapade det en flexibilitet under själva intervjun. Vid flera tillfällen svarade en intervjuperson på fler frågor än den vi faktiskt ställde. Om deras svar upplevdes överlappande med någon av våra andra frågor ställdes inte den frågan. Under en gruppintervju behövde en person gå tidigare än de andra och då ändrades den planerade frågeordningen, för att hinna fråga den personen de frågor som rörde personalens egna upplevelser av djur i arbetet. I intervjuguiden fanns en del uppföljningsfrågor men de blev inte alltid aktuella att ställa.

Metodens tillförlitlighet

För att undersöka tillförlitligheten inom en kvalitativ studie används begreppet *tillförlitlighet* som består av fyra delkriterier, vilka är *trovärdighet*, *överförbarhet*, *pålitlighet* och

konfirmerbarhet (Bryman 2018:467). Rolf Lind (2014:165) lyfter även begreppen *autenticitet* och *träffsäkerhet* för att ge trovärdighet till en kvalitativ studie. Här redovisas hur dessa användes i studien.

Att en studie ska vara *trovärdig* syftar främst till att den ska stämma överens med den allmänna uppfattningen av vad som undersökts. Det är viktigt att förmedla vad intervjupersonerna säger så korrekt som möjligt och att studien inte landar i en allt för fri tolkning av forskarna (Bryman 2018:467). I studien har intervjupersonerna informerats om att de gärna får ta del av studien efter att den är klar. Detta för att de ska känna sig trygga i hur det som de berättar kommer att presenteras i slutändan. Under våra intervjuer har intervjupersonerna blivit ombudda att förtydliga eventuella otydligheter för att kunna presentera deras uppfattning så korrekt som möjligt.

Överförbarhet handlar i en kvalitativ studie inte om att studien ska gå att återskapa exakt, eftersom fokuset för undersökningen ofta ligger på det kontextuella. Det är därför viktigt att istället ge en fyllig redogörelse av hur man gått tillväga (Bryman 2018:468). Under rubrikerna *Urval* och *Tillvägagångssätt* återfinns därför en detaljerad redogörelse för forskningsprocessen. Även *pålitlighet* kan ses som ett sätt att säkerställa att forskningsprocessen har gått till på ett tillförlitligt sätt. Material från alla faser av studien ska finnas tillgängliga att redogöra för om behov skulle uppstå (ibid.). För att säkerställa detta har vi sparat alla inspelningar, transkriberingar, intervjuguide, samtyckesblankett och annan viktig dokumentation tills dess att studien blivit godkänd av examinator.

Konfirmerbarhet syftar till forskarens objektivitet. Det är av vikt att vara transparent med att alla har subjektiva förförståelser av olika saker men samtidigt inte låta detta påverka studiens utförande eller resultat (Bryman 2018:470). I strävan efter detta beskrivs här vår förförståelse av det valda studieämnet kort. Vi hade en uppfattning om att djur användes inom socialt arbete, men visste inte exakt hur. Det var först efter en del internetsökande vi valde att smalna av området till daglig verksamhet. Vi hade en känsla av att djur kan göra människor gott, men detta grundades i just en känsla och inte i evidens.

Begreppet *autenticitet* syftar till att visa underlagets äkthet, det vill säga att vad som framkommit i empirin redovisas på ett korrekt sätt (Lind 2014:165). I redogörelsen för empirin i analysen har det skett en viss filtrering eftersom det inte är möjligt att redogöra för allt material, utan relevanta delar har valts ut. En del intervjupersoner citeras oftare än andra i kapitlet *Analys och resultat*. Anledningen till detta är då deras citat bedömts vara lättare för

läsaren att förstå. Ofta har flera intervjupersoner sagt liknande saker, men en har formulerat sig på ett tydligare. Ett urval bland citaten har alltså skett utifrån tydlighet. När flera intervjupersoner sagt liknande saker poängteras detta i den analyserande texten i samband med citatet. Under nästa rubrik *Bearbetning och analys* förs en transparent diskussion om detta.

Slutligen innebär begreppet *träffsäkerhet* att empirin har en relevans för studien (Lind 2014:165). Med utgångspunkt i vårt syfte och våra frågeställningar känns intervjuer med yrkesverksamma personer inom dagliga verksamheter som arbetar med djur som relevant empiri. Efter bearbetning av materialet har frågeställningarna formulerats om, allt eftersom analysen har tagit form.

Bearbetning och analys

Transkriberingen påbörjades i anslutning till att intervjuerna avslutats. Efter en session med transkribering pausades den i några veckor medan kunskapsläget skrevs. Därefter återupptogs transkriberingen vilket ledde till en intensiv transkriberingsperiod i några dagar för att få klart allt. Detta var inte ett optimalt sätt att transkribera då det ledde till en del stress, men det innebar att vi hade alla intervjuer färskt i minnet vid bearbetningen av materialet vilket underlättade. Transkriberingen skedde ordagrant och utfyllnadsord var inkluderade.

Bryman (2018:580) tar upp verbala tics och menar att dessa ibland kan få intervjupersonen att inte framstå lika tydlig i skriftspråk som i tal. Därför kan det ibland behövas att man redigerar citaten en aning för att de ska smälta samman bättre och bli mer läsvänliga. Vi har gjort detta genom att ta bort vissa utfyllnadsord som exempelvis “eh”, men all annan redigering är redovisad i hakparenteser. När det finns citat eller någon återberättar något så markeras det med dubbla citationstecken (“”).

Efter att hela materialet var transkriberat påbörjades kodningen. Vi började att gå igenom alla transkriberingar en gång tillsammans. Jens Rennstam och David Wästerfors (2015:224) talar om initial/öppen kodning och selektiv/fokuserad kodning. Som namnen indikerar är öppen kodning en utgångspunkt där materialet ses på med öppet sinne, för att sedan påbörja en mer fokuserad kodning där mönster och koder eftersöks. Den öppna kodningen skedde genom att vi gick igenom transkriberingarna tillsammans och diskuterade materialet. Nästa steg var att koda. Det användes en rad primära koder och utifrån Brymans (2018:700) rekommendation granskades sedan dessa vilket ledde till en nedskärning av koderna. Koderna som slutligen användes var *meningsfullhet för deltagare, egenskaper hos djuren, rutin och struktur, delaktighet, etik, evidens, svårigheter med djur och djurens påverkan på personal*. Grunden till

dessa koder kommer främst från vår teori och tidigare forskning, men även utifrån studiens fokus på just djur. I analysen användes inte samtliga kodningar. Etik, evidens och djurens påverkan på personal uteslöts för att skapa ett tydligare fokus på djur och deltagare.

Forskningsetik och etiska överväganden

Vid utförandet av en studie är det flera etiska aspekter som behöver tas i åtanke. De fyra individskyddskraven kan fungera som ett tydligt etiskt ramverk. Kravens innebörder förklaras här och en redogörelse för hur studien har förhållit sig till dessa krav görs. Sist diskuteras våra tankar om etiska överväganden kopplade till specifikt vår studie.

Informationskravet innebär att intervjupersonerna fått information om studiens syfte, samt blivit informerad om sådant som kan påverka deras villighet att delta. De ska även fått full information om under vilka villkor de deltar samt att de närsomhelst kan avbryta, då deltagandet är frivilligt (Eldén 2020:30). *Samtyckeskravet* är sammankopplat med informationskravet. Det innebär att de som deltar i en undersökning själva bestämmer över sin medverkan (Eldén 2020:30). I studien har vi haft dessa krav i åtanke och vi har därför skrivit en samtyckesblankett (se bilaga 2) som intervjupersonerna fått läsa och lämna muntligt samtycke till innan intervjun började. Det muntliga samtycket spelades in. Samtyckesblanketten utformades med stöd i Brymans (2018:179) samtyckesformulär och innehöll information om själva studien, att den gjordes frivilligt och att de intervjuade ska förbli anonyma samt att materialet i sin helhet ska förstöras efter att uppsatsen är godkänd. Samtyckesblanketten blev även godkänd av vår handledare innan den delades med intervjupersonerna. Intervjupersonerna fick också möjlighet att ställa frågor både innan och efter intervjun, ifall något var oklart eller om de hade funderingar.

Konfidentialitetskravet handlar om anonymitet och att personer, personuppgifter och de uppgifter som lämnas i en studie ska ges just konfidentialitet. Detta innefattar försiktighet med uppgifterna och deras förvaring (Bryman 2018:171). Den inhämtade empirin har hanterats med respekt för att uppfylla detta krav. Alla personer har anonymiserats och eventuella uppgifter som lämnats där verksamheten kan identifieras har utelämnats. Alla uppgifter och all transkribering har förvarats offline, på våra datorer, telefoner och en extern hårddisk. E-mailkontakten med intervjupersonerna är det enda som skett som förvarats online, av uppenbara skäl.

Nyttjandekravet handlar om att det insamlade materialet enbart får användas för forskningsändamålet och därmed inte spridas för annat bruk (Eldén 2020:31). Nyttjandekravet

uppfylls genom att materialet inte delas med någon utomstående och att transkriberingarna och inspelningarna förstörs efter färdig examination av uppsatsen.

Ytterligare en etisk aspekt som är värd att lyfta är vårt val att intervjua personal och inte deltagare på verksamheterna. Deltagarnas perspektiv och tankar om djuren är mycket viktiga, särskilt eftersom studien riktar sig mot just deras upplevelse och välbefinnande kring djuren. Anledningen till att personalen ändå intervjuades istället för deltagarna är för att vi ansåg att informera, inhämta samtycke och genomföra intervjuerna samt fånga upp deltagarna i eventuella följdfrågor eller funderingar efter avslutad intervju skulle bli alltför omfattande inom ramen för en kandidatuppsats. Detta i synnerhet därför att deltagarna i verksamheterna har speciella behov enligt LSS personkrets 1 eller i form av NPF-diagnoser. Medvetna om att det innebär vissa begränsningar har vi fått nöja oss med att personalen tillåts tala för deltagarna. Vid tolkning av intervjuerna har det tagits hänsyn till att studien bygger på personalens tolkning av hur väl djuren fungerar som verktyg i arbetet med de som deltar i verksamheten.

Arbetsfördelning

Under hela arbetsprocessen har vi haft ett nära samarbete. Genomförandet av intervjuerna gjordes tillsammans, likaså författandet av intervjuguiden. Transkriberingen av intervjuerna fördelades jämt. Det mesta av litteratursökningen för kunskapsläget skedde individuellt, men allt material diskuterades tillsammans innan det användes i uppsatsen. Urval av teori skedde i gemensam diskussion, men Nellie hade huvudansvar för empowermentteori och Isabelle hade huvudansvar för den salutogen teori. Vi har genomgående läst varandras texter för att hålla en röd tråd. Bakgrund, metod samt analys och resultat skrevs gemensamt, likaså vår avslutande diskussion. Majoriteten av tiden har vi suttit tillsammans, mot slutet av arbetet har vi arbetat på distans. Vi har även tagit emot feedback från utomstående om vad som kan förbättras under arbetets gång.

Analys och resultat

I detta kapitel redogörs för, och analyseras, det empiriska materialet. Analysen har sin grund i teorierna salutogen teori och empowermentteori. Analysen återkopplas även till bakgrund och kunskapsläge. Analys och resultat är uppdelat under sex mindre rubriker, vilka utgår från mönster som vi sett. Vårt första tema är *Deltagarnas utveckling*, därefter följer *Ansvarstagande hos deltagarna* och *Delaktighet i verksamheten*. Det fjärde temat är *Djurens funktion vid känsloreglering*, det femte är *Svårigheter med djur i verksamheten* och det sista temat har vi

samlat under rubriken *Djurens roll för meningsfullhet*. Det sista temat om meningsfullhet är genomgående under hela analysen och har en så pass viktig roll att det även bör presenteras mer djupgående under en egen avslutande rubrik. Alla rubriker handlar om deltagarna och är främst kopplade till djuren i verksamheten.

Deltagarnas utveckling

Det första temat utifrån empirin är utveckling hos deltagarna. Alla intervjupersoner berättade att de upplevde en social och kompetensmässig utveckling hos deltagarna. Denna utveckling ansågs ofta bero på djuren. Djuren hjälpte deltagarna både på så sätt att de lärde sig läsa av och förstå andra bättre, men också genom att fungera som en social isbrytare. Djuren utgjorde ett gemensamt intresse, vilket gav utrymme för att skapa nya sociala relationer. Noor berättar om hur deltagarna lär sig läsa av djuren på lantgården.

När hästen flyttar sig mot mig så får jag kanske flytta lite på mig, hur ser den ut i ansiktet, hur har den nu öronen, är den liksom irriterad på mig eller är den glad på mig, vill den vara med mig eller vill den vara ifred? Det gjorde att dom började läsa sina kompisar. Vilket gjorde att dom inte var ovänner längre utan att dom faktiskt kunde börja bry sig om varandra och se varandra på ett annat sätt, och då började de här sakerna komma "[Noor], kan du prata med [annan deltagare] för hon mår inte bra idag.", "Jaha, har hon sagt något?", "Nej, hon är ledsen, man ser det". (Noor)

Här kan vi se hur en utveckling har skett på det sociala och psykologiskt sammansatta planet och hur deltagarna börjar läsa av varandra mer. Noor menar att anledningen till utvecklingen är då deltagaren genom att spendera tid med hästen har blivit tvungen att lära sig läsa av andra levande varelser, vilket i sin tur har lett till ett enklare mänskligt samspel. Att ha förmågan att förstå sin omgivning, att sortera och förstå vad som sker både omkring en och inuti en faller under KASAMs *begriplighet* (Antonovsky 2005:44). I citatet ovan beskriver Noor hur deltagarnas begriplighet förstärks i arbetet med djuren. I arbetet med hästarna lär de sig att läsa av sin omvärld och att skapa sig en förståelse av vad som händer omkring dem. De kan sedan använda denna förmåga i andra aspekter i livet, som att läsa av sina kompisar. Precis som Antonovsky (2005:44) menar att begriplighet är en förmåga individen har, kan vi se hur deltagarna lär sig denna förmåga och använder sig av den i olika situationer. Även Dani beskriver att hen kan se en liknande utveckling på hunddagiset, fast med ett större fokus på att deltagarna breddat sitt sociala nätverk både inom verksamheten och i andra delar av sitt liv.

Dom som inte har tyckt om att träffa människor överhuvudtaget och inte har haft några sociala relationer [går] till att ha ett ganska stort nätverk idag. (Dani)

Zimmerman (2000:47) beskriver att organisationer kan fungera som medlare mellan individen och större organisationer. Han kallar dessa för “mediating structures”, vilket vi kommer kalla för *medlande ram*. En medlande ram skapar möjligheter för individer att lära sig nya färdigheter. Ramen skapar en känsla av gemenskap och en känsla av kontroll och självförtroende.

Vidare kan ramen fungera för att skapa socialt sammanhang (Zimmerman 2000:47). Djuren fungerar som en medlande ram eftersom de skapar alla dessa möjligheter till utveckling, men istället för att medla mellan individ och organisation medlar djuren mellan individen och andra individer. Djuret fungerar som ett verktyg för att hjälpa deltagaren att utvecklas, vilket i sin tur kan leda till att deltagaren känner sig mer empowered.

I studien av Dilek T. Elmacı och Sibel Cevizci (2015) gällande hundterapi för barn med cerebral pares eller fysiska och psykiska funktionsnedsättningar framkommer liknande utvecklingar hos barnen. Elmacı och Cevizci beskriver hur barnen blir bättre på att kommunicera samt lär sig strategier för att hantera sina känslor. Hunden fungerade alltså som en medlande ram för barnen att utveckla sin kommunikation och känslohantering.

För att återkoppla till empowerment talar Zimmerman (2000:46) om att empowerment ofta kommer med proaktiva beteendeförändringar. Att lära sig läsa andra människor samt bredda sitt sociala nätverk kan båda ses som proaktiva beteenden. Noor berättar vidare om hur engagemanget med djuret lett till att deltagarna slutat slåss, vilket kan ses som ett exempel på en proaktiv beteendeförändring.

Och sen kom vi på att, men vänta nu lite, dom slåss ju inte längre! När slutade dom slåss? Och det gjorde dom någon gång under hösten där innan, men vi var så inne i allt det här med att bygga det här projektet att vi glömde bort det. (Noor)

I detta citat berättar Noor om när de tillsammans med deltagarna planerat för och startat upp den dagliga verksamheten. Innan tiden för uppstarten har deltagarna ofta hamnat i slagsmål med varandra. Efter att planeringen börjat ta form och bli verklighet har slagsmålen avtagit. Detta är ett exempel på hur arbetet inom den djurbaserade dagliga verksamheten har lett till att en grupp deltagare som tidigare uppvisat ett utåtagerande beteende har lugnat ner sig så pass att de inte längre hamnar i slagsmål. Noor menar här att när deltagarna engagerade sig i uppstarten av den dagliga verksamheten de själva skulle delta i, och därmed fick större självbestämmande och meningsfullhet i vardagen, ledde detta till färre slagsmål inom gruppen. *Meningsfullhet* är en av KASAMs grundpelare och Antonovsky (2005:45-46) menar att om en

individ har meningsfullhet i sitt liv leder det till en högre känsla av KASAM. Dessutom leder det till engagemang som kan hjälpa med känsloreglering, eftersom individen investerar känslor i det som är betydelsefullt för denne.

Ett annat område där intervjupersonerna har pratat om utveckling är inom kunskap om djuren.

Vi har ju pratat om... nu har vi till exempel haft ett tema, vi har ju hundteori en gång i veckan och där har vi pratat om beteenden och liksom hand signaler och så där. Så det försöker vi verkligen jobba med, vad säger hunden när den lägger öronen bakåt? Och svansen mellan bena? Vad betyder dom här olika signalerna, vad behöver vi vara uppmärksamma på? (Charlie)

Detta kopplas till Antonovskys (2005:154) *hanterbarhet*. En persons förutsättningar för hög hanterbarhet avgörs av vilka resurser denne har till sitt förfogande. I citatet ovan kan vi se att verksamheterna erbjuder ett forum för att öka deltagarnas resurser. Samtliga tre verksamheter berättade att de hade avsatt tid för någon form av "undervisning", där de talade om hur djur fungerar men även andra saker som deltagarna kunde ha frågor och funderingar om. Lantbruksgården nämnde även att de jobbade specifikt med allmänbildning i övrigt. Dessa tillfällen hjälper att ge deltagarna resurser för att hantera arbetet med djuren, men också resurser för att hantera livet i övrigt. Som ett resultat av ökad kunskap och mer erfarenhet av djuren har en del intervjupersoner också nämnt ett förbättrat samspel mellan deltagare och djur. Lee beskriver detta i citatet nedan.

Och det är ju som Charlie säger att det ger ju en annan motivation, en arbetsglädje och en utveckling som dom kan se hos sig själva fast hos hunden. Som man kanske inte hade sett annars om man hade vart med nåt annat, eftersom dom utvecklar en annan varelse. (Lee)

Här kan vi se att deltagarnas utveckling är sammankopplad med deras arbete med djuren. Lee menar att deltagarna speglar sin egen utveckling i hunden och därmed blir utvecklingsprocessen tydligare för dem själva. Deltagarna har genom utbildning om hundarna fått mer resurser att hantera dem vilket leder till utveckling hos både människa och djur. Här framkommer återigen hur verksamheten jobbar på att förstärka deltagarnas förmåga till hanterbarhet.

Ansvarstagande hos deltagarna

En aspekt som framkom under intervjuerna var hur djurens närvaro leder till att deltagarna måste ta ansvar. Djuren är beroende av deltagarna, då det är deltagarnas uppgift att se till att djuren har det bra under tiden de vistas på verksamheten. Detta gäller både hundarna på hunddagiset och djuren på lantgården.

Att man ser ett enormt ansvarstagande [...] och det är saker vi försöker bygga hela verksamheten på, att... den här förståelsen att det man gör behövs, och att, man kan inte bara strunta i saker för då får det konsekvenser. (Dani)

Zimmerman (2000:45-46) talar om att empowerment kan ses som en process. Att känna ansvar för något och att i detta börja ta sig an sin omgivning på ett mer självständigt sätt, att bli ansvarstagande, är exempel på en sådan process. I citatet ovan ser vi hur deltagarna fått en ökad förståelse för att de måste ta ansvar för sin omgivning eftersom det arbete de utför behövs. I och med den växande känslan av ansvar och att deltagarna kan se att deras arbete gör skillnad, föds också en känsla av kontroll över tiden i den dagliga verksamheten. Just denna upplevelse av kontroll är något Zimmerman (1995) poängterar som en viktig aspekt för välmående. Den växande känslan av ansvar och även en känsla av stolthet blir tydlig i nästa citat.

Men dom får ju en yrkesstolthet här, och många av våra brukare som har varit kanske på andra dagliga verksamheter säger ju att "Aa men det här är ju ett riktigt jobb". (Lee)

Deltagarna har börjat känna stolthet och tillfredsställelse med sin uppgift. Zimmerman (1995) diskuterar vad han kallar den *interpersonella komponenten* av empowerment. Inom denna komponent anses att känna kompetens i sitt arbete och känslan av att ens arbete har en påverkan som viktigt. Djurens närvaro är det som skapar förutsättningarna för det som Lee beskriver som "ett riktigt jobb". Utan djuren hade inte deltagarna haft någon möjlighet till känslor av kompetens och påverkan. Ansvarskänslan för djuren ligger till grund för detta.

I citatet nedan berättar Billie om hur en tydlig struktur kring hanteringen av hundarna i deras verksamhet skapar möjligheten att ta ansvar. Hundarna är beroende av att deltagarna i verksamheten sköter sina uppgifter för att de ska rastas, få pälsvård och ibland även träning under dagen. Känslan av att en annan varelse är beroende av deltagarna leder till en ökad ansvarskänsla. Detta kan kopplas till empowerment, som nämns ovan, men det finns även en tydlig koppling till KASAMs meningsfullhet. Att känna ansvar för ett djurs liv och välmående är engagerande och motiverande för deltagarna. Meningsfullhet inom KASAM är något som individen anser är engagerande och värt att investera känslor i (Antonovsky 2005:45). Deltagarna vet att de måste gå till jobbet för de måste ta hand om djuren och de investerar engagemang i verksamheten.

[...] varje dag klockan nio och ett så ska vi gå ut och gå med hundarna och mellan det så behövs det här göras och det här fixas och städas så att hundarna kan gå ut. Det skulle jag säga är det främsta liksom att man ser att, att de trivs väldigt bra med att ha de här rutinerna och liksom att man ser att de känner ett ansvar för hundarna. (Billie)

Rutiner var något som samtliga intervjupersoner nämnde som viktigt inom respektive verksamhet. De menade att djuren skapade en god förutsättning för att upprätthålla dessa rutiner på ett väldigt bra och naturligt sätt. Som i exempelvis citatet ovan, så måste hundarna gå ut på promenad två gånger om dagen. Alla verksamheter har också bestämda rutiner för mat, vila och lek. Detta kan knytas an till begreppet begriplighet i KASAM (Antonovsky 2005:44). Att deltagarna har en tydlig rutin och vet vad som förväntas av dem varje dag leder till en mer begriplig vardag. Den dagliga verksamheten fungerar som en trygg miljö där de yttre stimuli som förekommer är välbekanta och därmed hanterbara. Även om något oväntat skulle ske, till exempel att deras favorithund inte kommer den dagen, finns förutsättningarna där för att hantera de känslor som kan uppstå. Dessa förutsättningar, att deltagaren känner sig trygg i sin omgivning, ligger till grund för att sedan ha möjlighet att utveckla en känsla av ansvarstagande och yrkesstolthet.

Delaktighet i verksamheten

Delaktighet är något som samtliga intervjupersoner tog upp som en viktig del i respektive verksamhet. Alla verksamheter jobbade mot att få deltagarna att känna att de var med i viktiga beslut, samt att de var med och drev verksamheten. På lantbruksgården fick exempelvis deltagarna vara med och utveckla verksamheten, komma med egna idéer om vad som kunde göras samt driva egna projekt inom verksamheten. Delaktighet var även viktigt på många olika sätt inom respektive hunddagis. Följande citat kommer från en av hunddagisverksamheterna.

Om man ska börja prata värdeord och vad det är vi vill, så är [det] ju framförallt delaktighet. [...] vi brukar säga att vi driver hunddagiset tillsammans med brukarna. [...] Att brukaren ska vara delaktig i sin insats, det är inte en insats som ska serveras utan man ska va delaktig i både uppbyggande och genomförandet av den men också uppföljningen och utvärderingen av den. Så brukaren ska va delaktig i hela processen. (Dani)

Antonovsky (2005:153) pratar om inflytande över sitt arbete som grund till meningsfullhet. Att ha inflytande och viss självbestämmanderätt ger en ökad trolighet för att deltagaren ska känna engagemang i sina arbetsuppgifter. Antonovsky påpekar dock också att en enskild individ inte ensam kan ha denna typ av inflytande över arbetet, då arbete generellt sett utförs kollektivt. Detta gäller även för deltagarna inom den dagliga verksamheten. Deltagarna på lantbruksgården får möjlighet att ha inflytande över sin verksamhet. Lantbruksgården drevs alltså först som en "vanlig" daglig verksamhet utan djur och i citatet nedan lägger deltagarna, tillsammans med personalen, grunden för det som sedan blev lantbruksverksamheten. Deltagarna får kollektivt möjligheten att diskutera och utveckla sin verksamhet. Enligt Antonovsky är det en bra grund

för individen att känna meningsfullhet och ansvar, vilket i sin tur leder till bättre engagemang i själva verksamheten.

[Noor hämtade en] projektor [...] och satte upp den i vårt rum och sköt upp allt från vår dator på den väggen vi hade. Så att alla satt med. Och sen fick dom bestämma. Vad ska ni göra? Hur ska det se ut? Vad vill ni göra? Hur ska vi bygga? Vi får göra ett projekt, [...] hur vill ni lägga upp det? (Noor)

Antonovsky (2005:153) är tydlig med att inflytandet ska innebära makt över både den enskildes arbetsuppgifter och det som sker omkring denne i verksamheten. Det som hände när deltagarna på lantbruksgården fick möjligheten att välja fritt var att de valde att skapa en verksamhet med djur och att de tillsammans åkte för att välja ut och köpa de djur som skulle bli en del av verksamheten. Vi tycker att det är anmärkningsvärt att när deltagarna fick möjligheten att välja helt fritt vad de ville göra, valde de just djur. Det bör dock också nämnas att den personal som startade projektet tillsammans med deltagarna hade ett intresse för djur och främst hästar redan innan projektet var igång.

I en rapport från 2015, som presenterats i bakgrund, redogör Klockmo och Dalin för hur hög delaktighet som finns för deltagarna i olika dagliga verksamheter. De kommer fram till att deltagandet är förvånansvärt lågt, speciellt med tanke på att delaktighet är en viktig aspekt inom LSS. De diskuterar i rapporten bristen på delaktighet utifrån ett salutogent perspektiv och menar på att ett vidare arbete utifrån detta vore fördelaktigt inom daglig verksamhet. Vi menar att de verksamheter som vi besökt alla har jobbat mot en ökad delaktighet hos deltagarna, vilket vi diskuterat ovan utifrån KASAM. Vi menar att djurbaserade verksamheter på ett tydligare sätt skapar en ram inom vilken delaktighet har en självklar roll.

Vikten av delaktighet kan även kopplas till Zimmermans (1995) *interaktionella komponent*. Han menar att individen måste lära sig om sina valmöjligheter i sin närmiljö för att kunna ta kontroll över sin egen situation. För en person att befinna sig i en miljö där denne har möjlighet att delta i beslutsfattande leder till ökad självständighet och tilltro till sig själv. I exemplet ovan när Noor ger deltagarna möjlighet att själva planera sitt egna projekt som handlar om vad de själva vill göra klarar de denna utmaning. Genom att de alla var delaktiga i att skapa något som de själva ansåg värdefullt fick de en ökad självsäkerhet att lösa och hantera problem som kan uppstå. Den ökade delaktigheten och arbetet med djuren har förbättrat förutsättningarna för alla deltagare. Idag klarar de att arbeta på andra olika arbetsplatser.

Ett exempel på deltagarnas inflytande och valmöjlighet inom hundedagsverksamheterna är då deltagarna får vara med och bestämma saker om skötseln av djuren. På ett hundedags ger

deltagarna tillsammans med personalen hundarna egna TAKK-tecken utifrån hur de finner deras personligheter. TAKK är en form av enklare teckenspråk som används för att underlätta kommunikation.

Det är någonting som flesta känner igen och då är det kul för dem att liksom vara med och komma på vad hunden ska få för TAKK-tecken [skratt]. [...] Det där det kommer vi på tillsammans personal och hundskötare utifrån hundens personlighet. (Kim)

Utöver detta har deltagarna möjlighet till särskild tid med djuren om de så önskar, till exempel att träna agility, rida eller gosa. Deltagarna får också på hunddagiset välja vilken hund de vill gå promenad med och har så kallade "ansvarshundar" som de har extra ansvar för under månaden. I största mån väljer de själva vilken ansvarshund de har, förutsatt att hunden inte redan är någon annans. Här anpassas mängden tid med djuren efter individens egna önskemål och de har själv möjlighet att välja hur tiden med djuren ska se ut. Deltagarnas möjlighet att själva bestämma över sin tid med djuren och att ha ett gemensamt kommunikationssätt med djur, kollegor och personal skapar en hög grad av delaktighet inom dessa verksamheter.

Djurens funktion vid känsloreglering

I intervjuer från alla verksamheter framkom att många deltagare kände en trygghet med djuren och att det var vanligt att deltagare öppnade upp sig för djuren på ett sätt de inte alltid kände sig bekväma med att göra med människor.

Den stora skillnaden var också att när de började jobba med hästarna och umgås mycket med hästarna, för de älskade att vara med hästarna. De kunde stå i timmar i hagen och bara stå bredvid de när de betade och bara "åh, hon är så fin, så fin, de är så bra och de lyssnar så bra och [namn på häst 1] hon är så duktig och [namn på häst 1] hon berättar inga hemligheter, och [namn på häst 2] hon bara lyssnar, hon är så bra på att lyssna". Så det kom så mycket sådana saker och det var lite bra för just de här för de hade lite svårt att prata om, svårt att sätta ord på det man känner, svårt att prata om det, för det fanns aldrig tid för någon att lyssna. (Noor)

Zimmerman (1995) talar om *beteendekomponenten*, under vilken copingbeteenden faller. Zimmerman menar att en person som jobbar mot empowerment använder sig av olika copingstrategier för att hantera stress och anpassa sig till förändring. Att tala med djuren i den dagliga verksamheten kan ses som en sådan copingstrategi, vilket vi kan se i citatet ovan. Deltagarna använder sig av djuren, som de känner trygghet med och inte är oroliga ska döma dem, för att sätta ord på känslor som de annars har svårt för att uttrycka. Djuren i verksamheten blir alltså en del av deltagarnas copingmekanism, ett beteende som framkommit i samtliga av de tre verksamheter vi intervjuade.

Det framkom också i intervjuer hur djuren kunde ha en direkt och konkret förändrande effekt på deltagarnas humör, vilket Noor berättar om nedan.

Sen är det också så att det kan komma en person på morgonen som mår skit och då går dom upp till hästarna och så rider de en runda och sen kommer de hem till lunch. Och då är den personen som en liten kvittrande kolibri. (Noor)

Noor fortsätter sedan med att beskriva hur personen de dagar när hen inte har haft möjlighet att rida varit på fortsatt nedstämt humör även vid lunch. Att få komma ut till djuren låter deltagaren bearbeta och hantera sina känslor och har förmågan att helt ändra någons sinnesstämning. Denna effekt av djur har även framkommit i den tidigare forskning vi redovisat. Silfverberg (2009) beskriver hur ridterapi har flera hälsofrämjande effekter, både psykiskt och fysiskt. Det är på detta sätt djuren används som en copingstrategi.

Zimmerman (1995) skriver vidare om att mobilisera sina resurser för förändring som en del av den interaktionella komponenten. Zimmermans perspektiv är från början menat att appliceras på större sammanhang, såsom social förändring, men att deltagaren är medveten om att det kan bidra till en förbättring i dennes allmäntillstånd att spendera tid med ett djur kan också ses som en form av mobilisering av resurser. Denna mobilisering sker då för att hantera sin livssituation på ett bättre sätt och för att helt enkelt må bättre. Citatet nedan är ett exempel på hur deltagare mobiliserar sina resurser för att känsloreglera.

[...] man ska ha en extra promenad till exempel med sin hund, men så märker man att "aa men jag gick ut och hoppade lite där också". Och att då kan det ha vart att man var liksom inte riktigt redo att gå in. Att man behövde liksom på nåt sätt aktivera sig för att komma igång, det pratar man liksom mer om senare, "Åh vad bra att jag gjorde det för nu kände jag att jag fick tillbaka... att jag blev pigg igen eller nåt sånt där". (Dani)

Ett annat exempel där deltagare använt djuren för känsloreglering är när Alex berättade att en deltagare i deras verksamhet börjat förmedla sina känslor genom hunden. Deltagaren kunde till exempel säga att hunden var trött och nog inte orkade gå så lång promenad den dagen, när det egentligen var deltagaren själv som var trött. Hen upplevde det lättare att kommunicera sina behov och känslor genom att applicera dessa på hunden.

Även inom KASAM återfinns resursmobilisering, vilket handlar om att hantera stressorer. I citatet ovan är stressorn deltagarens eget mående. Att ha en förmåga att resursmobilisera innebär att individen kan få en överblick över sina resurser och sedan använda sig av passande resurser när denne blir utsatt för en stressor (Antonovsky 2005:45). Det är svårt för oss att

avgöra vilken överblick deltagaren har, men vi kan se att deltagaren i citatet ovan utvecklat förmågan att mobilisera djuret som en resurs.

Utifrån Antonovskys teori om resursmobilisering (2005:45) kan parallellen dras att även personalen har sätt att mobilisera djuren för att exempelvis hjälpa en deltagare. De använder då fortfarande djuret som en resurs men anpassar denna resurs efter vad deltagaren behöver, vilket blir tydligt i citatet nedan. Djuren används som ett pedagogiskt verktyg för att hjälpa en deltagare att till exempel aktivera sig, lugna ner sig eller helt enkelt må bättre i den stunden. Att använda djuren på detta sätt är något som samtliga verksamheter poängterat.

Det är ju väldigt väldigt användbart med djur i dom lägena på olika sätt, medans vissa [deltagare] kanske vill sitta med en hund och slappna av, vissa vill gå ut och vara fysiskt aktiva, träna... väldigt individuellt [...] (Dani)

Det är inte bara deltagarna och personalen som använder djuret som en resurs. I intervjuerna framkommer också exempel på när djuret mobiliserat sig själv. Alla verksamheter berättade om liknande händelser, där djuren själva känt av deltagarnas känslotillstånd och sökt deras uppmärksamhet på ett sätt som tolkades av personalen som tröstande.

Särskilt om man har svårt för att liksom känna igen sina känslor själv, då kommer en hund och liksom ”jag ser att du är stressad, klappa på mig” så kan det liksom bryta en upptrappning i liksom affektstigning. (Kim)

Detta kopplar återigen till Antonovskys (2005:45) resursmobilisering. Antonovsky inkluderar i sin definition av resurser även resurser personer i individens närhet innehar. I intervjuerna med personalen på verksamheterna har alla pratat om djuren som att de har en resurs i form av en förståelse eller en form av empati som människor inte besitter, vilket vi menar underlättar vid känsloreglering. Djuren har en förmåga att läsa av deltagarna och erbjuda dem en form av ovillkorligt stöd och kärlek som en del av deltagarna har svårt att få tillgång till i relationer med människor.

Svårigheter med djur i verksamheten

Trots att djuren är navet i dessa dagliga verksamheter, underlättar de inte bara. Det har framkommit aspekter med att ha djur i verksamheten som kan försvåra arbetet. Antonovsky (2005:176-178) talar om en form av stressorer som han kallar för ”dagliga förtretligheter”. Denna typ av stressor är något som ofta uppstår på en daglig basis och är till sin natur påfrestande på, eller till och med överskrider, individens resurser. En daglig stressor behöver alltså inte vara en stor, livsomvälvande händelse utan kan vara något litet som frestar på

individens resurser till vardags. Personer upplever saker olika och något som uppkom som ett återkommande problem under intervjuerna var att framförallt hundarna kunde vara väldigt högljudda. För en del deltagare blev det en stressor. Många av dem är väldigt ljudkänsliga, vilket gjorde det otroligt påfrestande för dem när hundarna skällde mycket.

Och då kan det vara att det finns vissa hundar som skäller, fastän de inte får, och det kan störa väldigt mycket. Eh, och vissa brukare [deltagare] [är] ju väldigt så, klarar ju inte av när det är för mycket ljud. De tycker redan det är jobbigt när det är mycket spring och då kan hundarna liksom bli en begränsning liksom i hur de kan koncentrera sig på andra arbetsuppgifter liksom. (Billie)

Båda hunddagisen nämnde just skällande och ylande som något av ett problem i verksamheten och menade att det kunde stressa deltagarna. Vidare berättar Kim om hur det ibland kan uppstå problem med hundarna under promenader, då hundarna kan få sina egna idéer och vilja leka, börja dra i kopplet eller reagera på andra hundar. Det kan också vara så att hunden inte är vid full hälsa vilket gör den stressad. Detta är ytterligare stressorer för deltagarna som kan uppstå kring djuren och något som lyfts som en aspekt att ha i åtanke om arbetet med djur och människor.

En annan aspekt är deltagarnas egna dagsskick, vilket kan påverka deras arbete med djuren.

...men sen så kommer känslorna, dom kanske är sura den dan, sovit dåligt och då blir det ryck i koppel, skrika högt, stampa nära hunden så att hunden liksom aktar sig och blir orolig. Då får man liksom påminna dom om att så gör vi ju inte. Och det kan ju vara frustration både för hundskötaren [deltagaren], för att dom vet vad som ska göra, men dom liksom slåss mot sig själv. (Alex)

Zimmerman (2000:57) lyfter att en brist med empowermentteorin är att den kan användas för att beskylla enskilda individer för att inte uppnå en tillfredsställande livssituation. Alla människor har olika förutsättningar och ingen människa mår bra hela tiden. Deltagarna i de verksamheter vi undersökt har även de sina individuella förutsättningar. Som nämns i citatet ovan kan de ha olika personliga problem en viss dag eller så betar sig inte hunden som deltagarna förväntar sig. Det skapar inte optimala förutsättningar för utveckling och empowerment. När djuren inte gör som deltagarna vill känner de frustration och maktlöshet. Maktlöshet är en känsla som påverkar empowerment negativt (Zimmerman 1995) och djurens närvaro garanterar inte en konstant uppfyllelsekänsla hos deltagarna utan kan också skapa negativa och jobbiga känslor.

Alex beskriver med glimten i ögat hur det ibland hade varit lättare att jobba med robotar istället för levande hundar. Detta är för att djuren också har sina behov och personligheter, vilket kan vara utmanande för vissa deltagare.

Vissa hundskötare [deltagare] dom hade ju behövt en robot egentligen. Som helst aldrig kissar, aldrig bajsar, aldrig skäller, aldrig drar, behöver inte bli släpad på. Så får man ju matcha så gott det går, medans vissa hundskötare [deltagare] dom vill ju ha en utmaning. (Alex)

Som sagt säger Alex detta på ett skämtsamt sätt men det är en viktig poäng att alla har olika förutsättningar och det varierar med dagsskicket eller kan ligga i individens grundförutsättningar.

En annan del med att ha djur i verksamhet som kan upplevas som negativt är att djuren inte är konstanta. Djuren kan av olika anledningar försvinna ur verksamheten. Det kan bero på att de blir gamla, går bort, slutar eller blir sjuka. Alla verksamheter berättade att vid sådana tillfällen kunde deltagarna bli ledsna, men att det var en naturlig del av livet och att deltagarna ofta hanterade besked om att djur skulle lämna verksamheten oväntat bra. Alla verksamheter hade olika rutiner om hur de överlämnade negativa besked om djuren. En hunddagsverksamhet berättade till exempel att de bara meddelade dåliga nyheter till deltagarna på måndagar, oavsett när personalen fick informationen. Detta var för att deltagarna skulle ha hela veckan på sig att bearbeta beskedet tillsammans med personalen och för att undvika att deltagarna satt hemma under helgen med alltför upprörda känslor, samt för att minska risken att deltagarna skadade sig själva.

Absolut att man kan prata om det, och känslor, och man kan säga att "ååh men jag är ledsen och jag kommer att sakna den hunden", men att då... det är liksom, då väljer man en ny ansvarshund och fokuserar på den och så. (Dani)

Här kan vi se att en copingstrategi deltagarna använder sig av är att lägga fokus på andra hundar, vilket kopplar an till resursmobiliseringen vi nämnde under den tidigare rubriken *Djurens funktion vid känsloreglering*. En annan strategi som samtliga verksamheter nämnde var att tala med deltagarna och på ett så tydligt sätt som möjligt förklara var djuret tagit vägen och varför.

Eh, men jag tror dom påverkas ganska mycket för nu har det varit mycket typ att någon hund har behövt operera något och så varit sjuk liksom, och då tycker jag det märks, iallafall på dom som är nära den hunden, att de blir väldigt, ja men ledsna, och vi måste förklara exakt vad det är som har hänt för dom ska lugna ner sig liksom. (Billie)

Det är alltså viktigt med kommunikation med deltagarna om vad som händer med djuret. Dani poängterar att detta är något extra viktigt när djuret har dött, eftersom döden kan vara något svårbegripligt. Begriplighet innebär att individen har möjlighet att förstå information på ett ordnat och tydligt sätt (Antonovsky 2005:44). Genom att personalen på ett pedagogiskt sätt talar med deltagarna underlättar de för deltagarna att känna att världen omkring är begriplig. Det är på det här sättet verksamheterna har förklarat att de hanterar förlusten av ett djur, men trots detta framkommer det tydligt att det är en sorg när ett djur försvinner.

För det blir ju tråkigt, när man förlorar en vän. (Dani)

Djurens roll för meningsfullhet

Det genomgående temat som vi ser att alla intervjupersoner pratar om är just meningsfullhet. Meningsfullhet som begrepp har vi lyft under tidigare rubriker då det är svårt att separera det från andra viktiga begrepp. Meningsfullhet var även något som Höglund (2020) lyfte som en viktig aspekt i sin avhandling om lantgårdsbaserade dagliga verksamheter. Vi vill därför skapa en egen rubrik för att betona arbetet verksamheterna lägger ner för att skapa meningsfullhet för deltagarna och då främst djurens roll i detta.

Meningsfullhet beskrivs i KASAM som aspekter i ens liv som utmanar en på ett sätt som individen anser är värdigt och gör att denne blir villig att investera känslor och engagemang (Antonovsky 2005:45). Djuren är kärnan i verksamheterna och alla deltagare är på ett eller annat sätt engagerade i djuren och deras välmående. Det är också därför det verkar fungera så bra med djuren, deras existens skapar i sig meningsfullhet för deltagarna.

Vi har ju hundskötare som har jobbat med samma hund i flera år, för att, dom blir så tigha. Och då är det på den nivån att det är deras hund och det är nån främling som lånar hem den hem sen på kvällen. (Alex)

Deltagarna skapar en stark relation till djuret. Antonovsky (2005:45) menar att meningsfullhet innebär att man engagerar sig känslomässigt. Detta känslomässiga engagemang blir tydligt i citatet ovan där relationen mellan deltagare och djur beskrivs som så pass stark att deltagarna nästan ser djuren som sina egna.

Dani beskriver i nedanstående citat hur relationen kan påverka deltagarna i deras vardag.

[...] också genom hunden känna nån slags närhet, förståelse med hunden. Hunden kan trösta, hunden kan liksom förstärka en lycka eller vad som helst. Det kan ge så mycket mer, just det bandet med ett djur [...] (Dani)

Vi har tidigare i vår analys kopplat meningsfullhet till känslor som självbestämmande, ansvar, delaktighet och engagemang. Alla dessa känslor kan uppnås i verksamheter utan djur men vi menar att djuren underlättar att uppnå detta. Främst vill vi dock poängtera att djuren i sig står för meningsfullhet. Det kommer från vad Dani talar om i citatet ovan, att deltagarna skapar ett starkt band till djuren och känner att de kan vara trygga med djuren. Det har framkommit från alla verksamheter att deltagarna skapar starka band till djuren. Människors förmåga att knyta an till djur på ett rent fysiskt sätt och vikten av det som uppfattas som djurs villkorslösa kärlek diskuteras också inledningsvis (Handlin et al. 2012; Meehan, Massavelli och Pachanas 2017). Djuren är deltagarnas vänner och de ser fram emot att komma till verksamheten för att träffa dem.

Det är ju deras [deltagarnas] kompis, deras följeslagare. (Alex)

Avslutningsvis menar vi även att de dagliga verksamheterna fungerar som en gemenskap för deltagarna, vilket lägger en trygg grund för deltagarna att våga fortsätta utvecklas i sin empowerment. Individen kan i sin utveckling mot empowerment behöva stöd från sin gemenskap. Gemenskapen kan på så vis bli en del i individens egna empowermentprocess (Zimmerman 2000:46). Med en deltagares gemenskap menar vi de andra deltagarna, personalen och djuren. Denna gemenskap skapar i sig en meningsfullhet i deltagarnas tillvaro. Detta kan ge möjlighet till stöd och utveckling i individens process. För att förtydliga detta vill vi avsluta med ett citat från Pim som arbetar på lantbruksgården.

Vi ser ju, asså det är jättemånga deltagare som blommar under tiden vi jobbar med dom. Om det så är hundarna eller om det är hönsen eller vad det nu kan va, hästarna. Så ser vi ju också vad dom klarar av och inte, så när någon tvivlar på sig själva så kan vi säga ”Kommer du ihåg när du gick upp på hästen, hur kände du där, hur kände du då, hur känner du nu? Vi är på samma spår”. (Pim)

Sammanfattning och slutdiskussion

Syftet med studien var att förstå djurens roll och funktion inom daglig verksamhet, vilket ledde till frågeställningarna *vilken funktion djuret fyller i den dagliga verksamheten* och *hur deltagarna påverkas av djurens närvaro*. För att besvara frågeställningarna har vi i *Analys och resultat* lyft fram de viktigaste teman som intervjuerna gett uttryck för. Dessa är deltagarnas utveckling, ansvarstagande, begriplighet och delaktighet, samt djurens positiva och negativa påverkan på deltagarna. Vi har sett en uppdelning mellan pedagogiska metoder i verksamheterna och djurens direkta påverkan på deltagarna, men vi vill understryka att djuren

även används som pedagogiska verktyg. Verksamheterna jobbar främst för att ge deltagarna en meningsfull vardag, men de jobbar även för att ge deltagarna en möjlighet till utveckling, både socialt och kompetensmässigt. Lantbruksgården har ett tydligare fokus på kompetensutveckling som ska leda till att deltagarna på något sätt kommer ut i arbetslivet.

För den första frågeställningen gällande djurets funktion i den dagliga verksamheten har vi kommit fram till att djuret blir syftet med verksamheten och fyller en rad olika funktioner. De viktigaste av dessa funktioner är att hjälpa deltagarna utveckla sig socialt och kompetensmässigt, att skapa en grund för delaktighet och engagemang, att få deltagarna att ta ansvar, att etablera rutiner och sist att hjälpa till vid känsloreglering. Dessa funktioner med djuren underlättar i arbetet gentemot deltagarna och är grunden till att personalen uppger att djuren har en positiv effekt på deltagarna.

När det kommer till den andra frågeställningen vilken handlar om djurens påverkan på deltagarna har det framkommit att djuren har stor påverkan på deltagarna. Många av de tidigare nämnda funktionerna med djuren kan även bidra till djurens påverkan, som ansvarsfullhet och delaktighet. Den största direkta påverkan djuren har på deltagarna är att de ger stöd och kärlek. Detta leder till att deltagarna känner sig trygga runt djuren och leder i sin tur till gemenskap och engagemang. Den känslomässiga vikten av djuren bör betonas, då den i slutändan är det som gör djuren till kärnan i verksamheten och ger meningsfullhet till deltagarna.

Djuren kunde också ha en negativ påverkan på deltagarna i verksamheten. Detta kunde se ut så att deltagarna blev stressade på grund av att djuren, främst hundarna, var högljudda, eller att de blev upprörda och kände maktlöshet om ett djur var olydigt. Den sista negativa aspekten var att djur av olika anledningar kan försvinna ur verksamheten, vilket kunde påverka deltagarna negativt.

Sammanfattningsvis framkom i vår analys- och resultatdel att djuren främst har en positiv inverkan på deltagarna, då de bidrar med meningsfullhet, trygghet och struktur i verksamheten. Vidare bidrar de också på så sätt att deltagarna lär sig nya färdigheter från att spendera tid med djuren, färdigheter som ofta kan appliceras på andra aspekter i deras vardag. Det fanns även en del svårigheter med att ha djur, som att de ibland kunde stressa deltagarna. Trots detta var alla verksamheter överens om att djuren i slutändan var verksamhetens hjärta och att djuren fyllde en känslomässig funktion i deltagarnas liv som inte uppfylls i en daglig verksamhet utan djur.

Vi hoppas med denna kandidatuppsats bidra med, och uppmuntra till, ett bredare forskningsfält. Speciellt intressant vore det med fortsatt forskning om djur i kontexten av daglig verksamhet eftersom evidensen för detta är minimal.

Avslutande reflektioner

En reflektion gällande vår teorianvändning som uppkom under skrivandeprocessen av *Analys och resultat* var att det ibland upplevdes svårt att applicera teorier, som tydligt är förankrade i människor och mänsklighet, på djuren. Detta skapade ibland svårigheter i att fullt utforska djurens funktion eller påverkan utifrån de valda teorierna.

I vissa delar av analysen ligger fokus på de pedagogiska delarna av verksamheten istället för på djurens direkta påverkan. De pedagogiska delarna hade inte varit möjliga utan djuren eftersom djuren inom verksamheterna fungerar som pedagogiska verktyg. Detta innebär att även när vi analyserar pedagogiken som används så görs denna pedagogik möjlig av djurens närvaro. Det hade varit intressant för vidare forskning att jämföra dagliga verksamheter med och utan djur för att se om det finns någon skillnad i verksamheternas pedagogik. Främst då den pedagogik som inte nödvändigtvis behöver innehålla djur, som skapandet av rutiner.

Utöver den empiri som vi har diskuterat under vår analys har vi även sett andra intressanta mönster som vi anser värda att lyfta. För det första arbetade samtliga verksamheter utan någon tydlig evidens för att djur faktiskt kan göra skillnad för människor. Personalen berättade istället om en känsla av att djur skapade positiva känslor och en trygghet för deltagarna att vara sig själva. Alla verkade ha en stark tilltro till att djuren kunde bidra positivt till deltagarnas liv.

För det andra vill vi lyfta fram att det hos samtliga verksamheter enbart fanns väldigt vaga etiska riktlinjer om djuren i kombination med verksamheten. För daglig verksamhet inom LSS finns tydliga riktlinjer och regler. Detta finns även för arbete som innefattar djur. Det saknades dock en tydlig etisk problematisering av hur djuren och deltagarna kunde påverka varandra. Det fanns en tydlig välvilja och omtanke om både djuren och deltagarna inom alla verksamheter, vilket i praktiken skapade en etisk grundtanke i det dagliga arbetet. Det uppkom ingen oro för att någon part far illa i verksamheten, men vi fann det intressant att det inte fanns någon tydlig skriftlig etisk utgångspunkt för verksamheterna att förhålla sig till.

Avslutningsvis vill vi poängtera att vår studie utgått från djurens påverkan på deltagarna inom daglig verksamhet men att djurens närvaro även påverkar personalen. Detta har framkommit under våra intervjuer, men på grund av bristande utrymme har vi inte diskuterat det utförligare.

Djurens påverkan på personalen samt avsaknad av tydlig evidens och etiska ramverk anser vi är intressanta områden för vidare forskning.

Referenser

- Ahrne, Göran & Peter Svensson (2015) Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.
- Antonovsky, Aaron (2005) *Hälsans mysterium*. Andra uppl. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Askin, Ole Petter & Bengt Starrin (2007) Empowerment - ett modeord?. I: Ole Petter Askin & Bengt Starrin (red.) *Empowerment - i teori och praktik*. Malmö: Gleerups Utbildning.
- Becker, Joanna L., Erica C. Rogers & Bethany Burrows (2017) "Animal-assisted Social Skills Training for Children with Autism Spectrum Disorders". *Anthrozoös*. 30 (2): 307–326.
- Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Çetin, Damla & Selmin Çuhadar (2021) A Review of Studies Conducted with Animal Assisted Interventions for Children with Autism Spectrum Disorder. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar - Current Approaches in Psychiatry*, 13 (3): 619–639.
- Eldén, Sara (2020) *Forskningsetik. Vägval i samhällsvetenskapliga studier*. Lund: Studentlitteratur.
- Elmacı, Dilek Tunçay & Sibel Cevizci (2015) Dog-Assisted Therapies and Activities in Rehabilitation of Children with Cerebral Palsy and Physical and Mental Disabilities. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 12 (5): 5046–5060.
- Eriksson-Zetterquist, Ulla & Göran Ahrne (2015) Intervjuer. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.
- Fritz, Curtis L., Lynette A. Hart, Thomas B. Farver & Philip H. Kass (1996) "Companion Animals and the Psychological Health of Alzheimer Patients' Caregivers". *Sage Journal*. 78 (2): 467–481.
- Handlin, Linda, Anne Nilsson, Mikael Ejdebäck, Eva Hydbring-Sandberg & Kerstin Uvnäs-Moberg (2012) Associations between the Psychological Characteristics of the Human–Dog Relationship and Oxytocin and Cortisol Levels. *Anthrozoös*, 25 (2): 215–228.
- Höglund, Jenny (2020) *Naturbaserade insatser i socialt arbete: En studie av lantgårdsbaserade dagverksamheter med sociala mål*. Doktorsavhandling. Karlstad: Universitetstryckeriet.
- Jernse, Catharina & Petra Nilsson Lindström (2019) Daglig verksamhet för personer med funktionsnedsättning kan vara promotivt utvecklande. I: Åsa Bringsén & Petra Nilsson Lindström (red.) *Hälsopromotion i teori och praktik: olika arenor och målgrupper*. Stockholm: Liber.

- Klockmo, Carolina & Rolf Dalin (2015) *Arbetsmiljö i daglig verksamhet - Brukarnas perspektiv*. Rapport. Härnösand: Kommunförbundet FoU Västernorrland.
- Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Första uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Lind, Rolf (2014) *Vidga vetandet*. Lund: Studentlitteratur.
- Meehan, Michael, Bronwyn Massavelli & Nancy Pachana (2017) Using Attachment Theory and Social Support Theory to Examine and Measure Pets as Sources of Social Support and Attachment Figures. *Anthrozoös*, 30 (2): 273–289.
- Mubanga, Mwenya, Liisa Byberg, Christoph Nowak, Agneta Egenvall, Patrik K. Magnusson, Erik Ingelsson & Tove Fall (2017) Dog ownership and the risk of cardiovascular disease and death – a nationwide cohort study. *Scientific Reports*, 7 (15821): 1–9.
- Parslow, Ruth A., Anthony F. Jorm, Helen Christensen, Bryan Rodgers & Patricia Jacomb (2004) Pet ownership and health in older adults: Findings from a survey of 2,551 community-based Australians aged 60 – 64. *Gerontology*. 2005 (51): 40–47.
- Rennstam, Jens & David Wästerfors (2015) Att analysera kvalitativt material. I: Göran Ahrne & Peter Svensson (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.
- Schuck, Sabrina E. B., Heather L. Johnson, Maryam M. Abdullah, Annamarie Stehli, Aubrey H. Fine & Kimberley D. Lakes (2018) The Role of Animal Assisted Intervention on Improving Self-Esteem in Children With Attention Deficit/Hyperactivity Disorder. *Frontiers in Pediatrics*, 6 (300): 1–9.
- SFS 1993:387. *Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade*.
- SFS 2018:1192. *Djurskyddslag*.
- Silfverberg, Gunilla (2009) *Hästens och hundens roll i rehabilitering och förebyggande hälsoarbete*. Arbetsrapport. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.
- Socialstyrelsen (2014a) *Hundar i vård och omsorg - Vägledning till gällande regelverk*. Publicerad online på socialstyrelsen.se.
- Socialstyrelsen (2014b) *Vårdhund för äldre i särskilt boende - En systematisk översikt om effekter och vetenskapligt stöd*. Publicerad online på SBU.se, statens beredning för medicinsk och social utvärdering.
- Socialstyrelsen (2022a) *Daglig verksamhet, LSS*. [Hämtad: 22-11-28].
<https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/funktionshinder/daglig-verksamhet-lss/>
- Socialstyrelsen (2022b) *Öppna jämförelser - Enhetsundersökningen LSS*. Publicerad online på socialstyrelsen.se.

- Sundman, Ann-Sofie, Enya Van Poucke, Ann-Charlotte Svensson Holm, Åshild Faresjö, Elvar Theodorsson, Per Jensen & Lina S. V. Roth (2019) Long-term stress levels are synchronized in dogs and their owners. *Scientific Reports*, 9 (7391): 1–7.
- Taylor, Nik, Heather Fraser, Tania Signal & Kathy Prentice (2016) “Prentice Social Work, Animal-Assisted Therapies and Ethical Considerations: A Programme Example from Central Queensland, Australia”. *British Journal of Social Work*, 46 (1): 135–152.
- University of Michigan (2022) *Faculty Profile Marc A. Zimmerman, PhD*. [Hämtad: 22-12-21] <https://sph.umich.edu/faculty-profiles/zimmerman-marc.html>
- Walsh, Froma (2009) Human-Animal Bonds I: The Relational Significance of Companion Animals. *Family Process*. 48 (4): 462–480.
- Wells, Deborah L. (2009) The Effects of Animals on Human Health and Well-Being. *Journal of Social Issues*. 65 (3): 523–543.
- Wells, Deborah L. (2019) The State of Research on Human–Animal Relations: Implications for Human Health. *Anthrozoös*. 32 (2): 169–181.
- Wells, Deborah L., Megan A. Clements, Laura J. Elliott, Eimear S. Meehan, Cora J. Montgomery & Grace A. Williams (2022) Quality of the human–animal bond and mental wellbeing during a Covid-19 lockdown. *Anthrozoos*. 35 (6): 847–866.
- Wood, Lisa, Karen Martin, Hayley Christian, Andrea Nathan, Claire Lauritsen, Steve Houghton, Ichiro Kawachi & Sandra McCune (2015) The pet factor - Companion animals as a conduit for getting to know people, friendship formation and social support. *Plos One*. 10 (4): 1–17.
- Zimmerman, Marc A. (1995) Psychological Empowerment: Issues and Illustrations. *American Journal of Community Psychology*. 23 (5): 581–599.
- Zimmerman, Marc A. (2000) Empowerment Theory - Psychological, Organizational and Community Levels of Analysis. I: Julian Rappaport & Edward Seidman (red.) *Handbook of Community Psychology*. Boston: Springer.

Bilaga 1 - Intervjuguide

Inled med information om intervju/studie samt ge samtyckesblankett.

Fråga om intervjupersonen har några frågor.

Fråga om hur de refererar till brukarna

1. Bakgrund

- Beskriv verksamheten
- Beskriv din roll i verksamheten
- Utbildning och arbetslivserfarenhet

2. Verksamhetens utgångspunkter

- Vad är tanken med att ha djur i verksamheten?
 - Någon särskild teori eller forskning som ni utgår från?
 - På vilket sätt arbetar ni utifrån den isåfall?
- Utgår ni från mål/värdegrunder? (Finns det något skriftligt om detta?)
 - Hur jobbar ni utifrån dessa?

3. Djurens påverkan på brukare

- Hur ser du på djurens påverkan på brukarna?
 - Alltså, hur märker du en förändring på brukarna utifrån att de spenderar tid med djuren? (Under kort tid/lång tid?)
 - Har du något konkret exempel?
- Använder ni djuret för att påverka brukarens sinnesstämning?
 - Hur tror du det påverkar brukaren att till exempel klappa djuret?
- Hur ser samspelet mellan djur och brukare ut?
 - Vad fungerar bra respektive dåligt i samspelet?
- Vad händer när ett djur försvinner? (slutar eller dör)

4. Djurens påverkan på personal - egen yrkesroll

- Hur påverkar djuren dig i din professionella yrkesroll?
- Hur påverkar djuren dig som person?

5. Etik och praktik

- Vilka etiska aspekter finns att ta hänsyn till när man inkluderar djur i arbetet?
- Hur påverkar djuren arbetet rent praktiskt? (försvårar, förenklar?)
- Hur delar ni upp det dagliga arbetet?
 - Har ni någon anställd som har fokus just på att ta hand om djuren? (dressyr, mata etc)

6. Djurets egenskaper

- Påverkar djurets egenskaper/karaktär dess lämplighet för att vara en del av verksamheten?
 - Gör de olika egenskaperna att djuret paras ihop med särskilda behov (hos brukaren) eller liknande?
- Hur går urvalsprocessen av djur till?
- Diskussionsfråga: Upplever du att det är vanligt att personal eller brukare tillskriver djuret mänskliga egenskaper? T ex ser djuret som motsvarande en mänsklig vän?
 - Vad för positivt eller negativt kan finnas med det?

Fråga om intervjupersonen har några frågor eller något att tillägga

Bilaga 2 - Samtyckesblankett

Ger du samtycke till följande:

Du kommer intervjuas om dina erfarenheter kring djur i socialt arbete. Fokus kommer att ligga på din erfarenhet som personal och tankar kring på vilket sätt djuren kan göra skillnad i arbetet, både för brukaren och personalen. Vi vill även vet mer om de praktiska och etiska aspekterna av att ha djur i socialt arbete.

Denna intervju är helt frivillig och du har närsomhelst möjlighet att avbryta din medverkan.

Intervjun kommer att ta ca 45 minuter och spelas in för att sedan transkriberas av oss. Vi kommer eventuellt att återkomma med kompletterande följdfrågor per telefon om behovet skulle uppstå, även dessa samtal kommer att spelas in. Det inspelade och transkriberade materialet kommer att förvaras på offline på mobiltelefon samt på en extern hårddisk. Vi kommer ta korta stödanteckningar under själva intervjun, dessa anteckningar anonymiseras och förvaras på samma sätt som ovan nämnt. Efter att studien är godkänd av Lunds universitet kommer materialet i sin helhet att förstöras.

Hela intervjun kommer att anonymiseras, det inkluderar dig som person samt din arbetsplats. I dagsläget är varken ålder eller kön relevant och kommer därför inte att inkluderas i studien. Detta kan komma att förändras, men inte utan ditt godkännande. Du kommer oavsett vara anonym. Arbetsplatsen kommer att beskrivas i generella drag, där fokus kommer ligga på vilka djur som finns samt om ni jobbar med en särskild behandlingsmetod, och eventuellt annat som kan vara relevant för att förklara vårt material. Om det är något särskilt arbetssätt som er verksamhet utgår från som är unikt för er, och därför kan leda till igenkännande, är det intervjupersonens ansvar att informera oss om detta.

Efter att vår studie är avslutad och godkänd av Lunds universitet finns det möjlighet att ta del av studien om du skulle önska.

Ditt samtycke kommer att ges muntligt och spelas in i samband med intervju, detta är enda gången ditt namn kommer behöva uppges.

Studien genomförs av Nellie Ling Belin och Isabelle Holmqvist, socionomstudenter vid Lunds universitet.Handledare är Johan Cronehed.